

छात्र प्रबोधन

सौर पौष शके १९४५ | वर्ष २४ अंक ४।

(प्रारंभापासूनचा अंक क्रमांक – वर्ष ३२ अंक ६)

वार्षिक वर्गणी ₹ २५०। मूल्य ₹ २५। पृष्ठे २८

ज्ञान प्रबोधनीचे कुमारांसाठी, कृतिशीलता जोपासणारे मासिक!

हे वीर विवेकानंद

हे वीर विवेकानंद हिंदुयशमूर्ती
हे युवकप्रवर तू युवहृदयांची स्फूर्ती ॥ ३ ॥
दास्यात पाहुनी विश्वधर्मजननी ही
तू क्षुब्धि सिंहसा व्याकुळ अंतर्यामी
मुक्तीचा तिचिया ध्यास तुला दिनराती ॥ १ ॥
शत आघातांनी कुंठित मूर्च्छित झाली
ती हिंदुचेतना फिरून तू चैतविली
तिज उन्नत मस्तक निर्भय केले जगती ॥ २ ॥

या पद्याची
चाल ऐका
आणि पद्य
म्हणा...

स्मरतात तुझे ते घनगर्जितसे शब्द
'मन वज्र हवे अन् मनगट ते पोलाद'
जग जिंकायाची ईर्ष्या दाटो चित्ती ॥ ३ ॥

तव अमृतवाणी हाक देत आम्हाते
रे अतुल बलस्वी करू हिंदुराष्ट्राते
युवशक्ति हवी मज कार्यशरण पुरुषार्थी ॥ ४ ॥
जी जीवनपुष्पे सतेज नव रक्ताची
स्थापावा त्यांनी धर्म आत्म अर्पूनी
त्यानेच अर्चना होत राष्ट्रदेवाची ॥ ५ ॥

-वाच. स्वर्णलता भिशीकर

पद्याचा भावार्थ : हिंदुत्वाची यशोगाथा जगभर पोहोचवणाऱ्या स्वामी विवेकानंदांचे स्मरण प्रस्तुत पद्यात केले आहे. स्वामीजींना उद्देशून 'तुम्ही युवकांना प्रेरणा देणारे, चैतन्य जागे करून सत्कार्यासाठी स्फूर्ती देणारे असे वंदनीय राष्ट्रदैवत आहात,' असे कवयित्री सांगते. विश्वधर्माची माता अशी ही भारतभूमी ही पारतंत्रात असलेली पाहून तुमचे अंतःकरण व्याकुळ झाले आणि पाक्रमी सिंहाला पिंजऱ्यात ठेवले, तर तो जसा अस्वस्थ, क्रुद्ध होईल तशी तुमची अवस्था झाली! त्यामुळे आपल्या भारतमातेला स्वतंत्र करण्याचा ध्यास रात्रिंदिवस तुमच्या मनाला व्यापून राहिला. अनेक परकीय आक्रमणांनी हा देश, हा हिंदू समाज चैतन्य गमावलेल्या थंड गोळ्यासारखा झाला. त्यावेळी आपल्या हिंदू बांधवांची अस्मिता, स्वाभिमान तुम्ही जागा केलात. अन्यायाविरुद्ध लढण्यासाठी या समाजाला तुम्ही निर्भय बनवलेते.

'मन निर्भय आणि शरीर बलवान हवे. जग जिंकण्याची इच्छा समाजातील प्रत्येकाच्या मनात जागी होवो,' असे आवाहन तुम्ही या निद्रिस्त समाजाला केले.

आज देश स्वतंत्र झाला असला, तरी या हिंदुराष्ट्राला बलवान करण्यासाठी तुमचे शब्द आम्हाला प्रेरणा देतात. कर्तृत्ववान, कार्यमग्र, पराक्रमी, युवाशक्ती एकवटायला हवी, ही प्रेरणा आम्हाला तुमच्या शब्दांतून मिळते.

'नवीन सळसळत्या रक्ताच्या उत्साही तरुणांनी स्वार्थ सोडून नवा राष्ट्रधर्म स्थापन करावा म्हणजेच देशाचा विकास हाच त्यांचा धर्म बनावा.' स्वामीजी हा संदेश तुम्ही आम्हाला दिलात. देश हाच देव मानून त्याची पूजा करणे हाच एकमेव धर्म आहे ही प्रेरणा, स्वामीजी तुम्ही आजही आम्हाला देता,' अशा शब्दात स्वामीजींच्या प्रेरक व्यक्तिमत्त्वाचा गौरव कवयित्रीने केला आहे.

इ-अंक पाहाण्यासाठी... विशेष रचना

(हव्या त्या लेखावर थेट जाण्यासाठी आधी स्वालील सूचना वाचा व त्यानुसार कृती करा.)

- * (स्क्रोल केल्यानंतर) ‘अंतरंगा’चे पान येईल त्यानंतर ‘संवादा’चे पान दिसेल.
- * अंतरंगात अंकातील सर्व साहित्याची यादी पाहायला मिळेल. त्यापैकी जो लेख तुम्ही वाचू इच्छिता त्या ‘शीर्षका’ला किंलक केल्यावर तुम्ही थेट त्या लेखावर जाऊन तो लेख वाचू शकाल.
- * लेखाच्या शेवटी पान क्रमांकावर किंलक केल्यास परत तुम्ही अंतरंगावर येऊ शकाल व पुन्हा तुम्हाला हव्या त्या लेखाच्या शीर्षकावर किंलक करता येईल.
- * ज्या लेखांना क्यू आर कोड दिले आहेत तेथे क्यू आर कोडवर किंलक केल्यावर थेट तो दुवा उघडेल व ते साहित्य ऐकता/वाचता/पाहाता येईल.

छात्र प्रबोधन

ज्ञान प्रबोधनीद्वारा कुमारांसाठीचे
कृतिशीलता जोपासणारे मासिक!

निव्वळ मासिक नव्हे!
विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकसनाची चळवळ!!
मासिक! दिवाळी अंक! प्रकाशने।
कल्पक स्पर्धा! साहित्य मेळावे-संमेलने।

इवली शल्ये रुपती खुपती
मात करू दे त्यांच्यावरती
प्रगल्भतेचे पंख देऊनी
ने ज्योतिर्जगतात

अंतरंग

- २. पद्य... हे वीर विवेकानंद!*
  - ४. संवाद
  - ५. कथा... प्रेरणा*
  - ६. लेखमाला... गप्पा आपल्या देशाच्या! – १३
  - ७. कहाणी आर्याच्या आक्रमणाची
  - ८. ललित... संक्रमणाचा अर्थ!*
  - ९. माहितीपर... भूगोलदिन
  - १०. लेखमाला... घेऊ प्रेरणा निसर्गापासून! (लेखांक ६)
  - ११. पर्वतारोहण असंही!
  - १२. कविता... कळूचक्र
  - १३. कथा... किल्ल्यातील रहस्य (भाग २)
  - १४. माहितीपर... भारत आणि G20
  - १५. हसन्या रेषा
- याशिवाय :** सोडवा हे काव्यकोडे (११), सोडवा शब्दकोडे (१४), हास्य लहरी (१६), कलाकृती - चोच मारणारा पक्षी (१९), हसा... हसा... (२०) वर्गोद्दिष्ट स्पर्धा*, वर्गांत ५०% सवलत, प्रतिसादी वाचकवीर (२६)

पानांखालील ओळी - काव्यपंक्ती : प्रजासत्ताक दिनानिमित्त देशभक्तीपर

माहितीपर : विविध आसने व त्यांचे फायदे

सोबतच्या QR code द्वारे जरूर पाहा : आसनाची छायाचित्रे

श्री. नरेंद्र देशमुख यांनी दिलेल्या आर्थिक योगदानातून

या अंकाच्या कागद व छाईचा खर्च केला आहे. त्यासाठी त्यांना मनापासून धन्यवाद!

अवश्य वाचा... पाहा... ऐका... * या लेखांना QR कोड दिले आहेत ते स्मार्टफोनवर स्कॅन करा. त्यासाठी गुगल ल्झे स्टोअरवरून QR code scanner मोफत डाउनलोड करा.

छात्र प्रबोधन युट्यूब चॅनेल लिंक - सभासद व्हा!

<https://youtube.com/@user-rk8py6zj7f>

संपर्क पत्ता : छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी, ५१०, सदाशिंग पेठ, पुणे ४११०३०

फ़ॉन्स (०२०) २४२०७१७४/१७५ संकेतस्थळ : www.chhatraprabodhan.org

ई-मेल : chhatraprabodhan@jnanaprabodhini.org

या नियतकालिकास महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाकडून अनुदानापेटी काही रक्कम प्राप्त झाली आहे.
परंतु या नियतकालिकात प्रसिद्ध झालेली मर्ते महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळास माल्य असतील असे नाही.

देशभक्तीपर गीत गाऊनी, वंदन करतो राष्ट्रध्वजाला । मातृभूमीची गौरवगाथा गरवाने गातो, गणराज्यदिनाला ॥

वार्षिक देणगीदार - > श्री. निखील आपटे, पुणे

> मे. बडवे इंजिनियर्स प्रा. लि., पुणे

> श्री. तन्मय बुद्धख, पुणे

> असेंट हॉस्पिटलिटी प्रा. लि., पुणे

> श्री. शासंक चांदोरकर, पुणे

> श्री. अजित दातार, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

छात्र प्रबोधन

सौर पौष, शके १९४५। वर्ष २४ अंक ४

(मासिकाचा प्रारंभ : सौर श्रावण शके १९१४/ऑगस्ट १९९२

एकूणात ३७८ वा अंक, वर्ष ३२ अंक ६)

प्रकाशन दिनांक – सौर ११ पौष, शके १९४५/१ जानेवारी २०२४

संपादक, प्रकाशक, मुद्रक

महेन्द्र सेठिया

मानद संपादक

शैलजा देशमुख

संपादक मंडळ

वाच. कांचनगंगा गंधे,

आश्लेषा महाजन,

स्वाती ताडफळे,

मल्हार अरणकल्ले

कार्यकारी संपादक

शिल्पा कुलकर्णी

साहाय्यक कार्यकारी संपादक

वैशाली दीक्षित

मुख्यपृष्ठ

अस्मिता अत्रे

आतील चित्रे

दीपक संकपाळ, सायली कुलकर्णी

छात्र प्रबोधन मासिकाची वर्गणी

वार्षिक : ₹ २५०,

द्वैवार्षिक : ₹ ५००,

त्रैवार्षिक : ₹ ७००,

दशवार्षिक : ₹ २२००

घरपोच दिवाळी अंकासाठी

प्रतिवर्षी ₹ ५० जादा

या अंकाची किंमत : ₹ २५/-

पुस्तकांच्या अॅनलाईन खरेदीसाठी व

मासिकाच्या अॅनलाईन सभासद
नोंदणीसाठी

jpprakashane.org

या संकेतस्थळाला भेट व्हा!!

प्रिय प्रबोधकांनो,

सध्या शाळांमध्ये विविध स्पर्धा, शिबिरे, स्नेहसंमेलने, क्रीडामहोत्सव, सहली यांची धूम चालू असेल, तर काही शाळांमध्ये स्पर्धा-उपक्रमांची धामधूम संपून बक्षीस समारंभदेखील पार पडला असेल. या उपक्रमांमध्ये तुम्ही नुसते 'प्रेक्षक' म्हणून होता की, कोणत्या ना कोणत्या, एकातरी स्पर्धा-उपक्रमात सहभागी झाला होतात? उपक्रमात सहभागी होताना तुमचा सहभाग कशाप्रकारचा होता? मित्र/मैत्रिणी म्हणतात म्हणून, अध्यापकांच्या सांगण्यावरून, कोणीतरी ढकलतोय म्हणून, पर्याय नाही म्हणून, अभ्यासातील गुण वाढणार आहेत म्हणून या उपक्रमात सहभाग घेतला होता; की मनापासून, 'उत्तम सादर करायचंच' या निर्धाराने तुम्ही सहभागी झाला होता? पाहा बरं एकदा स्वतःशीच तपासून! जे विद्यार्थी 'प्रेक्षक' म्हणून होते, त्यांनी 'यापुढील उपक्रमांमध्ये सक्रिय सहभाग नोंदवायचाच,' हे ठरवून टाका.

स्वतःमधील गुण-क्षमता ओळखण्यासाठी, त्यांना वाव देण्यासाठी, स्वतःच्या क्षमता ताणण्यासाठी स्पर्धा-शिबिरे-उपक्रम हे निमित्त असतात. अशा संधी तुम्ही 'ठरवून' घ्यायला हव्यात. त्यासाठी शारीरिक-मानसिक तयारी, चिकाटीने सराव इ. करायला हवा. आई-वडील, अध्यापकांचे, तज्ज्ञांचे मार्गदर्शन मिळवत, उणिवांवर मात करण्याचा प्रयत्न केला की, तुम्ही उत्तमतेच्या दिशेने वाटचाल करू शकाल... अशारितीने 'ठरवून' नोंदविलेला सहभाग, हा तुमचा आत्मविश्वास वाढविणारा, तुम्हाला बक्षिसाच्या दिशेने घेऊन जाणारा असतो. अशा पद्धतीने तयारी करून तुम्ही यापुढे कशकशात बक्षिसे मिळवणार (वैयक्तिक किंवा गटाद्वारा) ते आत्ताच ठरवून टाका. आम्हालापण नक्की कळवा! काही शंका, अडचणी असल्यास आम्हाला संपर्क करा.

'छात्र प्रबोधन' देखील विविध स्पर्धा, उपक्रमांमध्ये सहभागी होण्याच्या आणि बक्षीस मिळविण्याच्या अनेक संधी देत असते. विद्यार्थ्यांमध्ये संघभावना वाढीस लागावी, या हेतून आयोजित केलेल्या छात्र प्रबोधनच्या वर्गोदिदृष्ट स्पर्धेमध्ये संपूर्ण वर्गाला बक्षीस मिळविण्याची संधी मिळते. त्याचे तपशील दर महिन्याच्या अंकात पान क्र. २६ वर तुम्ही वाचत असाल. गगनबाबडा, वाई, चिखली इ. शाळेतील विद्यार्थ्यांनी सलग तीन महिने या स्पर्धेत विजेतेपद राखले, त्यामुळे त्यांचा वर्ग महाबक्षिसासाठी पात्र झाला आहे. या स्पर्धेसाठी तुमच्या वर्गाचा सहभाग निश्चित केलाय ना!

तुमच्यातील सुप्त गुणांना, प्रतिभेला वाव मिळावा, संपादनाची कौशल्ये तुम्ही आत्मसात करावी, तुमचा सभाधीटपणा वाढीस लागावा यासाठी छात्र प्रबोधनतर्फे राज्यस्तरीय, सांघिक हस्तलिखित व अभिवाचन या दोन स्पर्धा जाहीर केल्या जातात. यंदा या दोन्ही स्पर्धांमध्ये मिळून सुमारे ७०० ते ८०० विद्यार्थी सहभागी झाले आहेत. स्पर्धेच्या तयारीचा भाग म्हणून तसेच स्पर्धेच्या गुणवत्तेचा स्तर वाढावा म्हणून छात्र प्रबोधनतर्फे स्पर्धेतील सहभागी विद्यार्थ्यांसाठी प्रत्येकी ३ तासांच्या लेखन-संपादन व अभिवाचन कार्यशाळांचं मोफत आयोजन केलं होतं. लेखन-संपादन कार्यशाळेमध्ये व्यक्तिचित्रण, जाहिरात लेखन, नाट्यछटा लिहिण्याचे तंत्र आणि मंत्र सांगितले गेले. तसेच 'संपादन' म्हणजे काय याबाबत स्पष्टता दिली गेली. 'अभिवाचन' म्हणजे काय? गद्य व पद्य अभिवाचन कसं करावं, अभिवाचनासाठी मध्यवर्ती विषय निवडून 'संहितालेखन' कसं करावं? याबाबत ज्येष्ठ लेखिका आश्लेषाताई महाजन, लेखक-अभिवाचक अक्षय वाटवे व एकपात्री प्रयोग करणाऱ्या कल्पनाताई शिरोडे या तज्ज्ञांनी कार्यशाळांमध्ये मार्गदर्शन केले. <https://youtube.com/@user-rk8py6zj7f> या युट्यूब लिंकवरून तुम्ही ती कार्यशाळा पाहू शकाल! छात्र प्रबोधनतर्फे वेळोवेळी आयोजित केलेल्या स्पर्धा-उपक्रमांना, आवाहनांना तुम्ही देखील प्रतिसाद देताय ना!

यंदा प्रजासत्ताकदिनानिमित्त शाळेत होणाऱ्या सांस्कृतिक कार्यक्रमात कोणत्या प्रकारची जबाबदारी तुम्ही स्वतःहून घेतली, ते अवश्य कळवा.

प्रजासत्ताकदिनाच्या तसेच मकरसंक्रातीच्या हार्दिक शुभेच्छा!

तुमची
शिल्पातार्फ

जाणून घ्या : ताडासन - या आसनामुळे शरीराची उंची वाढण्यास मदत होते.

- वार्षिक देणगीदार - > श्री. निरामय दाते, अंधेरी, मुंबई > गेझनर इंडिया प्रा. लि., पुणे > चि. अखिलेश संतोष काकडे, पुणे
- > डॉ. प्रतीक रवींद्र सेठिया, पुणे > श्री. सुदीप सुभेदार, छ. संभाजीनगर - कै. प्रभाकर सुभेदार स्मरणार्थ

गावाबाहेर नव्यानेच सुरु
ज्ञालेल्या वसाहतीत आमचा
छोटासा प्लॉट आणि त्यावरील
चार खोल्यांचं घर होतं.
सुटसुटीत, साधे पण टुमदार!
आजूबाजूला थोडी मोकळी
जागा आणि छोटीशी बाग
होती. चोहीकडे मोकळी हवा
आणि चैतन्यदायी सूर्यप्रकाश.
आमची दोन मुलं आणि आम्ही
असं चौकोनी कुटुंब. शेजारी-
पाजारी आमचं जाण-येण
असलं तरी आम्ही आमच्यात
जास्त रमलेलो असायचो, हे
खरं.

नवनवीन लिखाण करणं,
वाचणं, त्यात काय चांगलं
वाटलं यावर चर्चा करणं,
वर्तमानपत्रातील बातम्यांवर
हिरिरीने आपापली मतं मांडणं
यातच आम्हाला मिळणारा
थोडाफार मोकळा वेळ सरत
असे. त्यातून माझ्या पत्नीला
बागेची आवड होती तर मला
मुलांबरोबर घराबाहेर खेळण्याची.
अडचणीला इतरांच्या मदतीस
जाणारं; पण फारसं कुणाच्या
अध्यात मध्यात नसणारं असं
आमचं कुटुंब होतं.

आमचे शेजारी गाव सोडून
पहिल्यांदाच शहरात राहायला
आले होते. स्वभावाने ते थोडे

प्रेरणा

- डॉ. प्रसन्न दाभोळकर

कथा

मित्रांनो, छोटीशी पणती शांतपणे आपल्या जागी तेवत असते, आपल्या शक्तिनुसार प्रकाश पसरवीत असते. मुक्तपणे, सर्व दिशांना, काहीही भेदभाव न करता. असाच कोणीतरी येतो, तिच्या शेजारी बसतो, मंद प्रकाशात स्वतःला बघतो, खुदकन हसतो आणि कृतज्ञतेने पणतीला म्हणतो, “तुझे आभार कसे मानू? तुझ्यामुळे मी कोण आहे, ते मला समजले.”

पणती हसून उत्तर देते, ‘‘मी काय केले? प्रकाश पसरवणे हा माझा स्वभाव आहे. तुझ्या आतील गुण तुझ्या नजरेने तूच निरखलेस आणि तूच स्वतःला घडवलेस. सारे श्रेय तर तुझेच आहे.’’

या दोघांत श्रेय नेमकं कोणाचं? परंतु जो मोकळ्या अंतःकरणाने दुसऱ्याला श्रेय देतो, त्याच्यापुढे आपले हात आपोआप जोडले जातात. या पणतीसारखा प्रकाश आपणही दुसऱ्याच्या आयुष्यात कसा पसरवू शकतो हे जाणून घेऊ या प्रस्तुत कथेतून...

अबोल आणि बुजरे होते. दोन्ही कुटुंबं एकमेकांत जरुरीनुसार देवाणघेवाण करायची; पण आमच्यात काही फार घट् नातं नव्हतं. त्यांचे विषय आणि

व्यवधानं वेगळी, आमची वेगळी होती.

त्यातल्या त्यात आमचा जास्त संबंध यायचा तो त्यांचा मुलगा गणेश याच्याबरोबर.

उत्सव तीन रँगांचा, आभाळी आज सजला। नतमस्तक मी त्यांच्या पुढीती, ज्यांनी भारत देश घडवला ॥

वार्षिक देणगीदार - > श्री. जगजीत कुलकर्णी, चिंचवड, पुणे > श्री. सदानंद पळणीटकर, पवई, मुंबई > श्री. विद्यानंद देवधर, कोल्हापूर
> डॉ. अभय व डॉ. बीणा लिमये, पुणे > डॉ. कृष्णकांत मानकर, मोशी, पुणे > श्री. संदीप धांडे, पुणे

गणेश आमच्या मुलांपेक्षा
बराच लहान; पण आजूबाजूला
त्याच्या वयाची इतर मुलं
नसल्याने तो आमच्याकडे
घोटाळायचा. अनेकदा गणेश
माझ्या मुलांच्या खेळात
सहभागी व्हायचा. आपणहून
येतोय, आनंदाने खेळतोय आणि
न धडपडता परत घरी जातोय
एवढंच माझं त्याच्याबदूलचं
निरीक्षण. परंतु आपल्याही
नकळत अनेक गोष्टी घडत
असतात.

बारावीनंतर माझी मुलं
पुढील शिक्षणासाठी मोठ्या
शहरात गेली. गणेशही
आठवीला गेला होता. आता
मुलं घरी नव्हती, तरीही तो
मोकळेपणाने आमच्या घरी
यायचा. वर्तमानपत्रं आणि
पुस्तकं चाळायचा, अधून मधून

आमच्याशी गण्या मारायचा.
माझी पत्नी त्याच्या हातावर
नेहमीच काहीतरी खाऊ ठेवत
असे. परीक्षेच्या आधी नमस्कार
करायला वाकला की, ती
त्याच्या डोक्यावरून मायेने हात
फिरवत असे.

नववीची शाळा सुरु होऊन
काही महिने उलटले होते. एके
दिवशी गणेश शाळेतून येताच
प्रथम आमच्या घरात शिरला.
त्याच्या पावलांत जोम होता,
डोळ्यांत तेज होते. काय बोलू
आणि काय नको, असं त्याला
झालं होतं. मोठ्या आनंदानं
आणि अभिमानानं आम्हाला
नमस्कार करत तो म्हणाला,
“भाऊ, मला आठवीची
स्कॉलरशिप मिळाली. शाळेत
मी दुसरा आलो. फलकावर
माझं नाव लागलं आहे. स्वतः:

मुख्याध्यापकांनी आम्हाला
शाबासकी दिली. हे सगळं
तुमच्यामुळं घडलं.”
मलाही या बातमीनं खूप
आनंद झाला. कष्टानं आणि
डौलानं कोशातून बाहेर येणारं
फुलपाखरू बघताना जसा
आनंद होतो तसा मला आनंद
झाला. ‘छोटा गणेश आता
मोठा व्हायला लागला, आकार
च्यायला लागला,’ असा विचार
माझ्या मनात उभारून आला.

त्याला शाबासकी देत मी
कौतुकानं म्हणालो, “अगदी
मनापासून अभिनंदन! मोठा हो,
यशस्वी हो; पण यात आमचा
काय वाटा? आम्ही तुला
कधी काही शिकवलं नाही,
का कोणतं मार्गदर्शनही केलं
नाही.”

ताठ मानेने आणि स्वच्छ
नजरेने माझ्याकडे बघत गणेश
म्हणाला, “भाऊ, मला
तुमच्याकडून, या घराकडून
प्रोत्साहन, प्रेरणा मिळाली.
तुम्ही आमचे शेजारी नसता, तर
कदाचित माझा नंबर लागलाही
नसता. बहुदा स्कॉलरशिपला
बसायचा विचारही माझ्या
मनाला शिवला नसता.”

मला काहीच कळेना. मी
विचारलं, “अरे, आम्ही काय

जाणून घ्या : वज्रासन - या आसनामुळे पचनशक्ती वाढण्यास मदत होते.

- वार्षिक देणगीदार - > श्री. सचिन जोगळेकर, पुणे > श्री. विनोद कुलकर्णी, पुणे
- > श्री. रवी पालेकर, पुणे > श्री. अमोल अशोक बोराले, पुणे

- > श्री. अमोल लिमये, पुणे
- > डॉ. जयेश रहाळकर, पुणे

केलं? तुझी बुद्धी, तुझे कष्ट यामुळं तू यश मिळवलंस!"

थोडा वेळ घुटमळून तो अडखळत बोलू लागला, "मला आठवतं तेव्हापासून आपण शेजारी आहोत. विकासदादा आणि सुमेधाताई माझ्यापेक्षा बरेच मोठे. तरीही मी नकळत तुमचा झालो. तुम्हाला आठवत नसेल; पण तुम्ही पहिल्यांदा मला बॅट-बॉल खेळायला हाक मारली ती संध्याकाळ मला अजून आठवते."

माझी मुलं शाळेत होती, तेव्हा मी अनेकदा संध्याकाळी त्यांच्याबरोबर अंगणात क्रिकेट खेळायचो. लहान गणेश त्यावेळी एकटाच इकडे तिकडे करत असायचा. हळूच, तिरक्या नजरेने त्यांच्या आवारातून आमच्याकडे बघत बसायचा. लवकरच हे माझ्या ध्यानात आलं आणि सहजपणे मी त्यालाही खेळायला बोलवू लागलो.

गणेश पुढे म्हणाला, "तुमच्यासाठी त्यात काही खास नव्हतं; पण माझ्यासाठी ते वेगळंच काही होतं. मी लहान म्हणून इतर मुलं मला टाळायची, लिंबू-टिंबू म्हणून चिडवायची. तुम्ही तिघंही माझ्याशी बरोबरीनं

खेळायचात. योग्य ठिकाणी माझं कौतुक करायचात. तेव्हापासून मला तुम्हा सर्वांचा आधार वाटू लागला. मी पण कोणीतरी आहे असं मला वाटू लागलं.

हळूहळू मी या घरातही येऊ लागलो. मला कुठं आडकाठी नव्हती. कोणीही मला रागवायचं नाही. इथे बसू नको, त्याला हात लावू नको असं सांगायचं नाही. भाऊ, या घरी वर्तमानपत्र येतं आणि खूप पुस्तकंही आहेत. तुम्ही काही ना काही वाचताना दिसायचात. त्यावर बोलत असायचात. आजूबाजूला असं मी कुठं, कधी बघितलं नव्हतं."

मला आठवलं, मी गणेशला वर्तमानपत्रातील 'बालविभाग' वाचायला द्यायचो. त्यातील त्याला काय आवडलं, काय नाही याबदूदल गप्पा मारायचो; पण हे सारं सहजतेन घडत होतं. मुद्राम, जाणीवपूर्वक काहीच केलं जात नव्हतं. त्याचं बालमन एवढ्या सजगतेन आमच्या घरातील वातावरण टिपून पुष्ट होत असेल याची मला जराही कल्पना नव्हती.

गणेश एवढं बोलल्यावर काय म्हणावं ते मला सुचेना.

"तू तर आमच्यावर अगदी लक्ष ठेवून होतास. आम्ही तर सहज वागत होतो," मी बोलून गेलो.

"तुम्ही मुद्राम काही केलं नाही; म्हणूनच हे घर मला आपलं वाटलं. इथं मला खेळायला, वाचायला, गोष्टी ऐकायला, बोलायला, अगदी काहीही न करता नुसंतंच बसायला मोकळेपणा वाटायचा. इथं मला 'मी' वाटायचो. कोणीतरी आपल्यावर सारखं लक्ष ठेऊन आहे असं इथं कधीच वाटलं नाही. तुम्ही मला शिकवायचा, माझ्यावर संस्कार करायचा प्रयत्न केला असता, तर मी लाजून, संकोचून दूर गेलो असतो.

ताई आणि दादाला शिष्यवृत्ती मिळाली होती. पाचवीत तुम्ही मला विचारलं, 'गणेश, स्कॉलरशिपला बसणार ना?' मी 'नाही' म्हणालो. तरी त्यावर तुम्ही काहीच बोलला नाही; पण आठवीच्या सुरुवातीला तुम्ही माझ्याकडं 'स्कॉलरशिपला बसायचं' असा प्रेमळ आग्रह धरला. मला स्कॉलरशिपच्या वेगळ्या क्लासला जाणं शक्य नव्हतं. तेव्हा शाळेतील स्कॉलरशिपच्या वर्गाला जा असं तुम्हीच

प्राणप्रिय हे राष्ट्र आमुचे, राष्ट्रप्रेम रुद्धिरात | राष्ट्राच्या ऐक्यात आमुचे लक्ष लक्ष हे हात ||

वार्षिक देणगीदार -

- > श्री. सौरभ फाटक, डॉबिवली
- > सौ. उर्मिला गुजर, पुणे
- > कु. राधा श्रावण हड्डीकर, पुणे
- > सौ. प्राजक्ता जोशी-अदवंत, पुणे - कै. केशव लक्षण शुक्ल (माजी शिक्षक, नंदुवार) स्मृतिप्रीत्यर्थ

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

सुचवलं होतं.”

मी म्हणालो, “अरे,
तू हुशार आहेस म्हणून मी
सुचवलं. सारं तुझं तूच केलंस.
तुझ्या आई-बाबांनीही तुझी
योग्य ती काळजी घेतली.”

“भाऊ, घरचे माझ्यावर
खूप प्रेम करतातच; पण
आमच्याकडे पुस्तकांचं,
अभ्यासाचं वातावरण नाही.
‘मला विचार करता येतो, मी
हुशार आहे,’ हा विश्वास मला
इथं मिळाला. म्हणून आज
पहिल्यांदा इथं आलो,” असं
म्हणत गणेश जायला निघाला.

रवीन्द्रनाथांनी पण्ठीवर
केलेली कविता मला

आवडायची; पण अपुरी
वाटायची. ‘एका पणतीने काय
होणार, सारा अंधार कसा
दूर होणार?’ असे प्रश्न मला
सतावायचे; पण या क्षणी मला
जाणवलं, एका पणतीने सारा
अंधार दूर होणार नाही; पण
थोडा उज्जेड तर पडेल. तिच्या
ज्योतीने दुसऱ्या पणतीतील
वात तर पेटू शकेल. मी माझ्या
विचारांत गुंग झालो.

‘विचारांना आचाराची
जोड हवी,’ हे माझ्या पत्नीला
पक्कं ठाऊक आहे. आतल्या
खोलीत जाऊन ती लग्बगीने
काहीतरी घेऊन आली व
गणेशला म्हणाली, “थांब जरा,

तुझं कौतुक करू दे,” असं
म्हणत तिने ‘धडपडणारी मुले’
हे पुस्तक त्याच्या हाती ठेवलं.
“अरे व्वा! साने गुरुजी!”

असा उद्याग काढून टुणकन
उडी मारत गणेश त्याच्या घरी
गेलासुद्धा.

‘कोण, कोणापासून, कधी,
कशी प्रेरणा घेतो कोणास
ठाऊक,’ या विचारात मी परत
गुरफटून गेलो. तेव्हढ्यात ही
म्हणाली, ‘बाहेर जाऊन थोडे
पेढे आणा. गणेशच्या घरी
जाऊन देऊ या.’

माझी आई नेहमी
सांगायची, ‘ज्याने यश
मिळवलं आहे त्याच्याकडून
पेढे घेण्यापेक्षा आपणच त्याला
त्याच्या मेहनतीची पावती म्हणून
दिले पाहिजेत!’

मोठ्या समाधानाने पिशवी
घेऊन मी पेढे आणण्यासाठी
बाहेर पडलो.

✽ ✽ ✽

डॉ. प्रसन्न दाभोलकर

शांतिनिकेतन ४३, गुरुकृपा कॉलनी,
शाहू नगर, गोडोली, सातारा 415001

नक्की ऐका...!

लेख

‘भटकायला चला’

लेखक व वाचनस्वर

किरण पुरंदरे

जाणून घ्या : हलासन - पोटातील स्नायू व इंद्रिये यांची कार्यक्षमता वाढण्यात या आसनाचा उपयोग होतो.

- वार्षिक देणगीदार - > श्री. शरद पालकर पुणे > श्री. पी. सी. पेटे, पुणे
- > डॉ. विनायक देसूरकर, पुणे > श्री. संजय बर्वे, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

- > सौ. किरण सुबोध मुसळे, सांगली
- > श्री. अनिल भिडे, पुणे

अभिजितदादाकडून आज सगळ्यांना खास बोलावणं आलं. असं क्वचितच होतं. आज काही खास इंटरेस्टिंग ऐकायला मिळणार म्हटल्यावर वानरासारखी सारी मंडळी धावत जमली.

“अभिजितदादा आज काय सांगणार?” निशाचा पहिला प्रश्न आला, तसे सगळे हसले.

“शंकासूर, जरा थांब,” अभिजितदादा म्हणाला.

“शंकासूर काय रे?” निशा तक्रारीच्या स्वरात अजून पुढे बोलणार तोच तिचं लक्ष नव्या पाहुण्याकडे गेलं.

“हा कोण रे रोहित?”

“हा आपला नवा मित्र अऱ्लेक्स, गिटार मस्त वाजवतो, आणि पियानो पण शिकतोय.”

“अलेकझाण्डर फर्नार्णडो त्याचं नाव. नुकताच आमच्या बिल्डिंगमध्ये राहायला आलाय. तो, त्याचे आई-बाबा आणि आजी.”

“अरे वा! नाव तर एकदम भारी आहे. जबरी! अलेकझाण्डर द ग्रेट!”

नव्या पाहुण्याचं स्वागत आणि परिचय झाल्यावर निखिलनं म्हटलं,

“दादा, आज कोणती नवी गोष्ट सांगणार?”

“येस, आज गोष्ट आहे आर्याच्या आक्रमणाची.”

रोहित मध्येच ओरडला, “दादा, असं काही आक्रमण झालंच नाही. आर्य नावाचा वंश वगैरे सारे फेक आहे. आजवर आपल्याला चुकीचं शिकवण्यात आलं. मी सध्या वाचतोय ना पुस्तक, ‘असत्यमेव जयते..’ त्यात असंच लिहिलंय.”

मीनलताई लेट एंट्री घेत म्हणाली, “हो रे रोहित, मी पण गेल्या आठवड्यात या पुस्तकाच्या लेखकाचा म्हणजे अभिजित जोग यांचा कार्यक्रम

गुणी जनांचा, थोर मनांचा, शांतीचा परमेश | त्रिकाल सुंदर, त्रिवार सुंदर माझा भारत देश ||

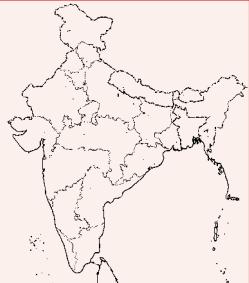
वार्षिक देणगीदार - > श्रीमती शिरीषा खरे, गिरगाव, मुंबई
> सौ. सुप्रिया राहुल भिडे, पुणे

गणा आपल्या देशाच्या!

लेखांक - १३

कहाणी आर्याच्या आक्रमणाची

- सुहासिनी देशपांडे

बघून आले. आणि आपल्या सर्वासाठी हे पुस्तक विकतही घेऊन आले. जोग सर म्हणतात, ‘आजवर आपण शिकलो तो खरा इतिहास नव्हताच.’ We are a brain-washed Republic.”

“अभिजितदादा आता तू बोल रे. आज आम्ही तुला ऐकायला जमलोय,” स्कॉलर स्मृती सर्वात शेवटी पण ठामपणाने म्हणाली.

अभिजित म्हणाला, “बघा रोहितला आपण पुस्तकं खाणारा राक्षस म्हणतो. पण बघा किती अद्वयावत वाचन आहे त्याचं.”

“चला तर, आज नव्या ज्ञानगडावर चढाई करू या. बोला, हर हर महादेव..!!”

अभिजितनं सुरुवात केली. आर्याचं आक्रमण हे ऐतिहासिक तथ्य नाही. हे पहिले मनात अधोरेखित करून घ्या. १९ व्या शतकात ब्रिटिशांचा भारतविजय जसा पूर्ण होत आला, तसं हे ‘मिथक’ पुराव्यांनी सिद्ध झालेल्या तथ्यासारखं पसरविण्यात आलं.

“मिथक म्हणजे काय रे दादा?”

निशाच्या प्रश्नाला स्मृतीने परस्पर उत्तर दिलं, “ज्यात तथ्यांश नाही ते मिथक. म्हणजे ज्याच्या पायाशी कोणतेही ठोस पुरावे नाहीत; अशा भुसभुशीत माहितीवर रचलेला किल्ला म्हणजे मिथक किंवा इंग्रजीत मिथ.”

“हे मिथक तयार करताना, करणाऱ्यांनी

- > श्रीमती उषा पुरंदरे, पुणे
- > सौ. नंदिता गाडगीळ, पुणे
- > सौ. सीमा परांजपे, पुणे
- > सौ. रजनी सोहनी, पुणे

स्वतःला वाटेल तशा पद्धतीने अनुमान बांधून तेच पुराव्यावर आधारित सिद्धांत म्हणून पसरविलं. थोडक्यात हवेत मनोरे बांधले,” अभिजितदादा आपलं सूत्र न सोडता पुढे म्हणाला.

‘पण इंग्रजांनी असं करण्याचं कारण काय?’’ निशानं आपलं प्रश्न विचारायचं कर्तव्य केलंच! सगळे हसले, तेव्हा थोडी वरमून ती कान पकडत म्हणाली, ‘‘तू बोल दादा!’’

‘‘तसा फार प्राचीन काळापासूनच भारताचा जगाशी संबंध आला. भारताविषयी ग्रीक, चीनी, अरबी, युरोपियन प्रवाशांनी इतकं कौतुकाचं वर्णन केलं आहे की, आपला ऊर अभिमानाने भरून येतो. भारतीयांचा सच्चेपणा, न्यायप्रियता, उदारपणा, आदरातिथ्य करण्याची वृत्ती, स्वातंत्र्यप्रियता यांचे कौतुक तर त्यांनी केलं आहेच; पण भारतीय ज्ञान, विज्ञान, परंपरा, धर्माचरण, दर्शनशास्त्र फार कशाला नीतीकथा आणि साहित्य या सर्वांविषयी त्यांना प्रचंड आदर वाटत होता. प्राचीन काळी ग्रीक तत्त्वज्ञ, विचारवंत भारताकडे ज्ञानाच्या लालसेने येत असत. त्यात त्यांना कमीपणा वाटत नसे. मार्क ट्र्वेन या अमेरिकन लेखक विचारवंतानं तर म्हटलं आहे

India is the cradle of the human race, the birth place of human speech, the mother

of history, the grand mother of legend, and the great grand mother of tradition. तर विल् ड्यूरांट म्हणतात Mother India in many ways is the mother of us all. अभिदादा पाणी पिण्यासाठी मिनिटभर थांबला, तसा अऱ्लेक्स म्हणाला “ट्र्वेन म्हणजे टॉम स्वायरचा लेखक ना रे दादा?”

“आणि हकलबेरी फिनचा सुद्धा!” रोहितने भर घातली.

अभिदादाने हसून अंगठा उभारून दाद दिली.

‘‘पण व्यापारी म्हणून आलेले ब्रिटिश मोठे धूर्त होते. त्यांनी आपल्या युरोपीय प्रतिस्पर्ध्यावर पद्धतशीरपणे मात केली. खरं तर भारतात ब्रिटिश सर्वात शेवटी आले. पोर्टुगीज, डच, फ्रेंच हेही भारतात आले; परंतु त्यांना दूर सारत ब्रिटिशांनी भारताला आपली वसाहत बनविले. भारताला आपले गुलाम बनविले. मग या गुलामाला गुलाम ठेवायचं कस? आपल्या टाचेखाली कसं ठेवायचं? यासाठी त्यांनी वेगवेगळ्या क्लृप्त्या वापरल्या. त्यापैकी एक म्हणजे आर्य आक्रमणाचा सिद्धांत.’’

मुलांना आता हळूहळू चित्र उलगडू लागलं होतं.

‘‘याचा उगम झाला १६ व्या शतकात. फिलिप्पो सास्सेट्रटी नावाचा फ्लॅरेन्स या इटलीमधील शहरातला व्यापारी गोव्यात व्यापारानिमित्ताने काही वर्षे होता. त्याचा अनेक युरोपीय भाषांचा अभ्यास होता. या व्यतिरिक्तही त्याचा अनेक विषयांचा व्यासंग होता. भारतात त्याने संस्कृत भाषेचा अभ्यास सुरू केला. आणि त्याला सुखद आश्चर्याचा धक्का बसला, की ग्रीक, लॅटिनसह अनेक भाषांचे संस्कृत भाषेशी साधार्य आहे. त्याने आपल्या युरोपातील मित्रांना वेळोवेळी पत्रं लिहून

जाणून घ्या : पश्चिमोत्तानासन - या आसनामुळे शरीर लवचिक बनते तसेच पोटाचे स्नायू मजबूत होतात.

वार्षिक देणगीदार - > श्री. निश्चल गोळे, हैद्राबाद	> श्री. चिन्मय जोशी, पुणे	> श्री. सौमित्र जोशी, पुणे
> सौ. जान्हवी जोशी-शहा, पुणे	> श्री. आदित्य करंदीकर, पुणे	> सौ. आसावरी फडके (बापट), पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

हे सांगितलं. त्यामुळे युरोपातही या चर्चेला उधाण आलं. मात्र सास्पेटटी १५८८ मध्ये मरण पावला व हा विषय तिथेच थांबला. पुढे विल्यम जोन्स हा भारतात मुख्य न्यायाधीश म्हणून आला. त्याने 'एशियाटिक सोसायटी ऑफ बॅंगॉल'ची स्थापना केली. त्याने सुद्धा संस्कृत भाषेचा अभ्यास केला आणि त्यालाही हे साधर्म्य खूपच अद्भुत वाटलं. एशियाटिक सोसायटीसमोर केलेल्या भाषणात त्याने संस्कृत भाषेची तोंड भरून सुती केली. तो म्हणतो, 'संस्कृतचे प्राचीनत्व काय असेल ते असो, पण संस्कृत भाषेची रचना अद्भुत आहे, ग्रीक भाषेपेक्षाही ती अधिक परिपूर्ण आहे, लॅटिन भाषेपेक्षा ती अधिक समृद्ध आहे आणि दोहोंपेक्षा ती आत्यंतिक शुद्ध व संस्कारित आहे,' या दोनही भाषांशी तिचे साधर्म्य विलक्षण आहे - विशेषतः क्रियापदांचे मूळ धातू आणि व्याकरणाचा आकृतिबंध याबाबत त्यांच्यातील साम्य थक्क करते.'

अभिदादा बोलता थांबला, विशेषतः शंकेखोर निखिल आणि प्रश्नांनी भंडावून सोडणारी निशा यांच्या चेहन्यावरील भाव तो वाचायचा प्रयत्न करीत होता. रोहितच्या चेहन्यावर आपण जे वाचले तेच बरेचसे अभिदादा सांगतोय त्यामुळे पटत असल्याचा, संदर्भ लागल्याचा भाव होता. बाकी सर्वांच्या चेहन्यावर मात्र कुतूहलाचे भाव होते. डायनासोर बघितल्यासारखे.

"ए दादा, थांबू नको. सांग ना पुढे." अब्दुल काहीसा चिंडचिंड करीत म्हणाला आणि सगळ्यांनाच ते पटलं. अभिदादाचं आर्यपुराण सुरु झालं.

"या शास्त्राला भाषाशास्त्र किंवा linguistics असे म्हणतात. किंवा Philology. विल्यम जोन्सने अशा साम्य असलेल्या शब्दांचा एक कोशच

बनवला. त्यात त्यांनी जवळ जवळ ४०० शब्द तरी एकत्र केले असतील."

दादाने एकदम त्याच्या घड्याळाकडे बघितले आणि त्याचे डोळे विस्फरले "पोटटे हो, आता आजचा पाठ इथेच थांबवू या. मला ऑनलाईन क्लास आहे पुढच्या पंधरा मिनिटांत."

"हे काय रे दादा, अजून तर आर्याची खरी स्टोरी सुरु सुद्धा नाही झाली. किती इंटरेस्ट यायला लागला होता," निशा म्हणाली.

"निशा आपण रविवारी पुन्हा भेटूया आणि पुढे सुरु करू या. पण मधल्या काळात तुम्हा सगळ्यांना एक स्वाध्याय करायचाय. एका बाजूला मराठी/ हिन्दी/ संस्कृत आणि दुसरीकडे इंग्रजी या दोन्हीत साधर्म्य असलेले शब्द शोधून काढा. गूगल वापरलं तरी चालेल. बघू या, कोण किती शब्द शोधून काढतो ते. विलियम जोन्सने शोधून काढलेले ते ४०० शब्द जर कोणाला गूगल वर सापडले तर अजूनच उत्तम. हा व्हिडिओ पण जमलं तर यूट्यूब वर बघा. पर्शियन आणि संस्कृत मधले समान शब्द यात कळतील तुम्हाला, https://youtu.be/1Q_WGmt-w?si=0FP1IDtuS5Xog6PD" अभिदादा म्हणाला.

"चालेल," वानरसेना एका आवाजात उत्तरली!

❀ ❀ ❀
- सुहासिनी देशपांडे, suhas2652@hotmail.com

सोडवा हे काव्यकोडे

- एकनाथ आव्हाड

बी रुजते	चिमुकली पाने
कोंब येतो	फुटतात जेव्हा
कोंबाचाच	मग यालाच काय
अंकुर होतो।	म्हणतात तेव्हा ?॥

लहरतो आहे तिरंगा, अभिमानाने उंच आज या आकाशी। उजळत ठेवू सारे रंग त्याचे, करू या प्राण हा एकमुख्याने॥

वार्षिक देणगीदार - > श्री. अनिरुद्ध शहापूरकर, पुणे > श्री. सागर सुभाष सुराणा, पुणे > श्री. औंकार चांदोरकर, नाशिक
> श्री. अमेय नवरे - कै. नीलकंठ बाळकृष्ण नवरे व कै.आनंदीबाई नीलकंठ नवरे स्मरणार्थ > एक हितचिंतक, दिल्ली

संक्रमणाचा अर्थ!

- मल्हार अरणकल्ले

रोज आपण किती शब्द बोलत असू?

काही अंदाज सांगता येईल? दोन्ही उत्तरं संभवतात; हो आणि नाही. जागेपणीचे आणि त्यात बोलत असण्याचे तास लक्षात घेतले, अनेक गणिती क्रिया करत गेलो, तर आपण एखाद्या अंकाच्या उत्तरापर्यंत पोहोचूसुद्धा. हे गुंतागुंतीचं आहे; पण अशक्य नाही.

एवढ्या लक्षावधी-

कोट्यावधी शब्दांचे आपण काय करतो? खरं म्हणजे आपण (बोलण्याच्या) एवढे घाईत असतो की, शब्दांचे नेमके अर्थ शोधायला वेळ कुणाकडे आहे?

परवा शब्दकोशात
‘संक्रमण’ या शब्दाचे

अर्थ शोधले. ‘स्थलांतर’, ‘प्रगती’ असे अर्थ मिळाले. ज्येतिषशास्त्रात त्याचा अर्थ आहे ‘एका राशीतून दुसऱ्या राशीत जाणे.’ म्हणजेच एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाणे.

‘संक्रमण’ शब्द समोर आला तो या महिन्यातील मकर संक्रांतीच्या सणावरून. सूर्य धनू राशीतून मकर राशीत जातो, म्हणून ते ‘मकर संक्रमण.’ त्या दिवसापासून सूर्याचं उत्तरायण सुरु होतं. सूर्य दक्षिण गोलार्धातून उत्तर गोलार्धाकडे जाऊ लागतो. त्यामुळेच मकर संक्रांतीपासून दिवस होतो मोठा; तर रात्र होते छोटी. थोडक्यात, संक्रमण म्हणजे बदल, प्रवास. जशी मकर संक्रांत असते,

तशीच आणखीही एक संक्रांत असते. ‘कर्क संक्रांत.’ तेव्हा सूर्य कर्क राशीत प्रवेश करतो. तेथून सूर्याचे दक्षिणायन सुरु होते. (अयन शब्दाचा अर्थ आहे विशिष्ट दिशेला जाणे.)

संक्रांत किंवा संक्रमण सांगते; ‘चाला, सतत चाला, पुढे-पुढे जात राहा.’

पाण्याचा प्रवाह बघा. तो नेहमी प्रवास करत असतो. पाणी एका ठिकाणी थांबत नाही. ते थांबलं, की त्याचं डबकं होतं. ते वाहतं, म्हणून प्रवाही राहतं. जिवंत राहतं.

माणसं युगानुयुगे चालत राहिली, नवे प्रदेश शोधत राहिली, चालीरीतींचे नवनवे प्रवाह निर्माण करत राहिली, ते प्रवाह स्वतःबरोबर आणत राहिली, पुढच्या पिढ्यांच्या हाती देत राहिली. त्यांतून विविध संस्कृती आकाराला आल्या. संस्कृतींचं हे संक्रमण अव्याहत सुरुच आहे. चालण्यातून, स्थलांतरातून माणसांची प्रगती होत राहिली. ‘चालणे’ म्हणजेच ‘प्रगती.’ चालणे म्हणजे आनंदाची व ज्ञानाची यात्रा.

निसर्गात पदोपदी नवल दडलेलं आहे. झाडं बहरतात.

जाणून घ्या : सर्वांगासन – या आसनामुळे थायरॉइड व पिट्युटरी या ग्रंथींची कार्यक्षमता वाढते.

वार्षिक देणगीदार - > सौ. चारुशीला व श्री. शरद केशव आवटे, पुणे > सौ. स्मिता चावरे, ऐरोली, नवी मुंबई

> सौ. सुनिता जयंत देवगावकर, पुणे > सौ. सुचेता सोनी, पुणे > डॉ. विकास हरताळकर, हरताळकर हॉस्पिटल, चोपडा, जळगाव

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

पानगळीनं रिती होतात. पुन्हा
फुलतात, हसतात, नाचतात.
गाणी गातात. पुन्हा संक्रमणाला
सामोरी जातात. निसर्गात असे
कितीतरी प्रवाह आहेत. ते
उमलतात, कोमेजतात, फिरून
ताजेपणा पांधरून येतात.

पशू, पक्षी, जीवजंतू
ऋतूनुसार प्रवास करत
राहतात. कित्येकांचा प्रवास
लहानसा; तर कित्येकांचा
हजारो किलोमीटरचा. नाजूक
फुलपाखरसुद्धा तीन हजार
किलोमीटरपेक्षा जास्त लांबचा
प्रवास करून इच्छित स्थळी
पोहोचतात. पुन्हा तेवढाच
परतीचा प्रवास करतात.
कसं बरं होत असेल हे?
फुलपाखरांना गणित कळतं?
कठीण वाटणाऱ्या गणिती
क्रिया त्यांना करता येतात?
त्रिकोणमितीचं (ट्रिग्नॉमेट्रीचं)
ज्ञान त्यांना असतं? अंधारात
त्यांना दिशांचं भान असतं?

या प्रश्नांची उत्तरं
होकारार्थी आहेत.

‘मोनार्क’ फुलपाखरं दर
वर्षी कॅनडाहून निघतात. तीन
हजार दोनशे किलोमीटरचा
प्रवास करून मेक्सिकोमध्ये
पोहोचतात. तिथे पोहोचण्याचा
त्यांचा दिवस निश्चित असतो.
हिवाळ्याच्या ऋतूत निश्चित
दिवशी, निश्चित स्थानी,
निश्चित वेळी मोनार्कचे थवेच्या
थवे तिथे येतात. मेक्सिकोते
त्या दिवशी फुलपाखरांचे
स्वागत करण्याचा उत्सव साजरा
होतो. लोक रंगीबेरंगी पोशाख
करून वाजतगाजत, नाचत
स्वागतासाठी जमा होतात. त्या
दिवशी शाळांना सुट्टी असते.
हा महोत्सव दरवर्षी नोव्हेंबर
ते मार्च या काळात असतो.
जानेवारीच्या मध्याला या
महोत्सवाचा बहर असतो.

मोनार्क फुलपाखरांना
भूगोल, गणित आणि पंचांगाचं

ज्ञान असतं, असं म्हटलं तर
आशर्च्य वाटून घेऊ नका.
वैज्ञानिकांनी शोधलं आहे, की
मोनार्क हे फुलपाखरू सूर्याकडे
लक्ष ठेवून उडतं. पृथ्वीच्या
गतीमुळे सूर्य सतत गतिमान
भासतो. सूर्योदय ते सूर्यास्त तो
एकशेणेशी अंशातून फिरतो.
प्रत्येक तासाला पंधरा अंश
म्हणजे दर चार मिनिटांनी एका
अंशातून फिरत असतो. हे
लक्षात घेऊन मोनार्कचे थवे
अचूक प्रवास करतात.

या फुलपाखरांची बौद्धिक
क्षमता किती असेल? त्यासाठी
एक उदाहरण बघू.

विशाल सरोवराच्या
काठावर एक व्यक्ती उभी आहे.
तेथून कित्येक किलोमीटरवर
एक होडी आहे. होडीवाल्याला
सरळ त्या व्यक्तीकडे जायचं
आहे. वाकडेतिकडे जायचं
नाही, ही अट आहे. ती रात्रही
अमावास्येची म्हणजे अंधारी

राष्ट्रसेवा हाच नारा, एकतेचा घोष करा । विझलेत्या मनामना, चैतन्याचा जोश भरा ॥

वार्षिक देणगीदार -

- श्री. संजय चावरे, ऐरोली, नवी मुंबई
- श्री. अमित गाडगीळ, पुणे

➤ श्री. जयंत देवगावकर, पुणे

➤ श्री. विनय गडीकर, पुणे

➤ श्री. विक्रम कामठे, पुणे

➤ श्री. माधव जोशी, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

आहे. अंधारात काठावरील माणूस तर दिसू शकत नाही. माणूस व होडी यांच्याखेरीज सरोवराच्या तिसऱ्या दिशेला रस्ता आहे. त्यावरून मोटार चाललेली आहे. मोटारीचा प्रकाश पाहून काठावरील न दिसणाऱ्या व्यक्तीजवळ होडीवाल्याला पोहोचायच आहे. हे सगळं अचूक जमून यायला किती गणिती डोकं वापरावं लागेल?

‘मोनार्क’ फुलपाखरं या गणितात तरेबेज असतात!

आणखी आश्चर्य पुढेच आहे. मोनार्क फुलपाखरं सरळ रेषेत उदू शकत नाहीत. समुद्रावरून उडणे टाळण्यासाठी ती फिरून जातात. दिशा बदलली, की न दिसणारं

पोहोचायचं ठिकाण, सूर्य आणि ते स्वतः अशा त्रिकोणाच्या कोनांची स्थिती बदलते. विज्ञानाने निर्माण केलेली, अति अत्याधुनिक उपकरणांनी सुसज्ज असलेली आणि लाखो गणिती मोजण्या एका सेकंदात करू शकणारी प्रक्षेपणास्त्रं निश्चितपणे लक्ष्यावर पोहोचू शकत नाहीत. मोनार्क फुलपाखरं मात्र हे गणित कधीच चुकत नाहीत!

याचा अर्थ : सतत संक्रमण हवंच; पण ते अचूक हवं. गतिमान हवं. प्रवासाची साधने मर्यादित असताना प्रवासी पर्यटनासाठी बाहेर पडले. नवे देश, नव्या संस्कृती त्यांना सापडल्या. त्यांचा मिलाफ होत गेला. जगाचा नकाशा बदलत गेला. समाज प्रगत झाला.

संक्रमणाचं महत्त्व म्हणून आहे. वैयक्तिक संक्रमण आपण करू शकू?

आज आहोत, त्यापेक्षा उद्या वेगळ्या, उन्नत स्थानी असायला हवं. तेच आपलं संक्रमण. त्याची नोंद केली, ती वेळोवेळी दुरुस्त केली, तर आपल्या प्रगतीची दिशा चुकेल कशी?

– मल्हार अरणकल्ले
१०/२ गुरुजन सोसायटी,
कोथरूड पोलीस स्टेशनजवळ,
पौड रस्ता, पुणे ४११०३८

अवश्य वाचा
ललित लेख
‘आम्ही वराह पालन शिकतो’
लेखिका : स्वर्णलता भिशीकर

सोडवा शब्दकोडे

खाली दिलेल्या चौकटीतील अक्षरांच्या मदतीने दिलेल्या अर्थाचे शब्द तयार करा.

(टिप : चौकटीतील एक अक्षर किती वेळाही वापरू शकाल.)

र्ण	प	व	अ	क
		च		
		जी		

- अर्थ :
- दानशूर म्हणून प्रसिद्ध
  - रंग
  - जुना, फाटलेला
  - आत्मा
  - अपचन
  - दरारा
  - स्वाद
  - पान
  - बशीचा जोडीदार
  - आवरण

जाणून घ्या : चक्रासन – या आसनामुळे पोटाचे स्नायू मजबूत होतात तसेच मैदूला चांगला रक्तपुरवठा होतो.

वार्षिक देणगीदार - > श्री. मिलिंद संत, संतुल, पुणे > श्री. श्रीपाद कुलकर्णी, नाशिक > श्री. अभिजित लिमये, पुणे > श्री. गौरव मोडक, ठाणे > श्री. शंतनू शरद मोघे, सातारा > श्री. विद्याधर सहस्रबुद्धे, ठाणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

भूगोलदिन

- रश्मी आस्वले

माहितीपर

वर्षभर आपण सर्वजन निरनिराळे दिन साजरे करत असतो. कारण त्या-त्या दिवसाचं स्वतःचं असं खास महत्त्व असतं.

दरवर्षी १४ जानेवारी हा ‘भूगोलदिन’ म्हणून साजरा केला जातो. त्याची २ महत्त्वाची कारण आहेत. पहिलं म्हणजे १४ जानेवारी रोजी येणाऱ्या मकरसक्रांतीला सूर्य धनू राशीतून मकर राशीत प्रवेश करतो. उत्तरायणाची सुरुवात ही तारखेनुसार २२ डिसेंबर रोजी असली, तरी भारतीय तिथीनुसार पौष महिन्यात म्हणजेच जानेवारी महिन्यात होते. १४ जानेवारी रोजी होणाऱ्या मकर संक्रमणात सूर्याच्या ऊर्जेचे संक्रमण होते. तसेच दुसरे महत्त्वाचे कारण म्हणजे ‘भूगोल महर्षी’! जागतिक कीर्तीचे ख्यातनाम भूगोलतज्ज्ञ ‘कै. प्राध्यापक सी. डी. देशपांडे’ यांचा हा जन्मदिवस! प्रा. सी. डी. देशपांडे यांनी भूगोल या विषयाला शास्त्राचा दर्जा मिळवून देण्यासाठी विशेष प्रयत्न केले. मुंबई विद्यापीठामध्ये स्वतंत्र भूगोल विभागाची

स्थापना करण्यासाठीसुद्धा खूप प्रयत्न केले. त्यामुळे या भूगोल महर्षीच्या कार्याचा उचित गौरव करण्यासाठी, अतिशय महत्त्वाच्या परंतु दुर्लक्षित राहिलेल्या भूगोल विषयासाठी १९८८ सालापासून महाराष्ट्र भूगोल समितीने ‘प्रा. सी. डी. देशपांडे यांच्या ७५ व्या जन्मदिनी दि. १४ जानेवारी रोजी भूगोलदिन साजरा केला जावा’ असे घोषित केले.

सर्वसाधारणपणे पृथ्वीचे वर्णन म्हणजे ‘भूगोल.’ मानव आणि मानवाच्या सभोवताली असणाऱ्या पर्यावरणाचा शास्त्रशुद्ध अभ्यास ज्या शास्त्रात केला जातो, ते शास्त्र म्हणजे भूगोल होय. पृथ्वीवर घडणाऱ्या नैसर्गिक आणि भौतिक घडामोर्डींचा मानवाच्या संदर्भात सर्वकष विचार करणारे शास्त्र म्हणजे ‘भूगोल.’ ‘रेटझेल’ या जर्मन भौवैज्ञानिकाने भूगोलाची केलेली व्याख्या-मानवी जीवनावर परिणाम करणाऱ्या पर्यावरणाच्या घटकांचा अभ्यास म्हणजे ‘मानवी भूगोल.’

भूगोल हे एक शास्त्र आहे. भूतलावरील प्राकृतिक, नैसर्गिक घटक आणि मानवनिर्मित घटक यांचा एकमेकांशी कसा संबंध आहे? त्यांचा एकमेकांवर कसा आणि कोणकोणता परिणाम होतो याचा अभ्यास भूगोल या शास्त्रात केला जातो. तसे पाहता भूगोलाचे वेगळे महत्त्व सांगण्याची गरज नाही; कारण आपण जे रोज जगतो, आपल्या सभोवताली ज्या निसर्गनिर्मित व मानवनिर्मित गोष्टी असतात यांची सांगड घालून केला जाणारा अभ्यास म्हणजे ‘भूगोलशास्त्र.’

भूगोल विषयाचा अभ्यास प्रामुख्याने दोन

कणकण, क्षणक्षण अपूर्व आपुले, घडवू राष्ट्र महान। देशभक्तीने समाज भारून, करून्या नवनिर्माण ॥

वार्षिक देणगीदार - > वाचस्पती सौ. वैशाली पाटील-देवरे, शिरपूर, जि. धुळे > डॉ. प्रणव महाजन, छ. संभाजीनगर > श्री. गिरीश पळसकर, बंगळुरु - कै. शरद पळसकर स्मृतिप्रीत्यर्थ > सौ. सायली मुळचे, डॉ. विवली

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

जाणून घ्या : पद्मासन - या आसनामुळे मानसिक शांती मिळते तसेच एकाग्रता व स्मरणशक्ती वाढते.

शाखांमध्ये केला जातो. एक म्हणजे 'प्राकृतिक भूगोल' आणि दुसरी म्हणजे 'मानवी भूगोल.' प्राकृतिक भूगोल बदलला की, मानवी भूगोल बदलतो. म्हणजेच मानवी भूगोल हा प्राकृतिक भूगोलावर अवलंबून आहे. प्राकृतिक भूगोलाच्या काही उपशाखा आहेत त्या म्हणजे भूरूपशास्त्र, भूशास्त्र, भूगर्भचनाशास्त्र, हवामानशास्त्र, सागरशास्त्र, मृदाशास्त्र, खगोलशास्त्र, जैवशास्त्र इ. तसेच मानवी भूगोलाच्याही उपशाखा आहेत; त्या म्हणजे आर्थिक भूगोल, राजकीय भूगोल, सामाजिक भूगोल, लोकसंख्या भूगोल, ऐतिहासिक भूगोल, सांस्कृतिक भूगोल, नागरीवस्ती भूगोल, प्रादेशिक भूगोल इ. परंतु प्राकृतिक भूगोल आणि मानवी भूगोलाच्या सर्व उपशाखा एकमेकांशी संबंधित आहेत, संलग्न आहेत.

शालेय अभ्यासक्रमात फक्त प्राकृतिक भूगोल आणि राजकीय भूगोल याचा मुख्यत्वे समावेश केला गेला आहे.

शाळा, महाविद्यालयांमध्ये विविध उपक्रम, कार्यशाळा, प्रदर्शने, शैक्षणिक सहली इ. माध्यमांद्वारे

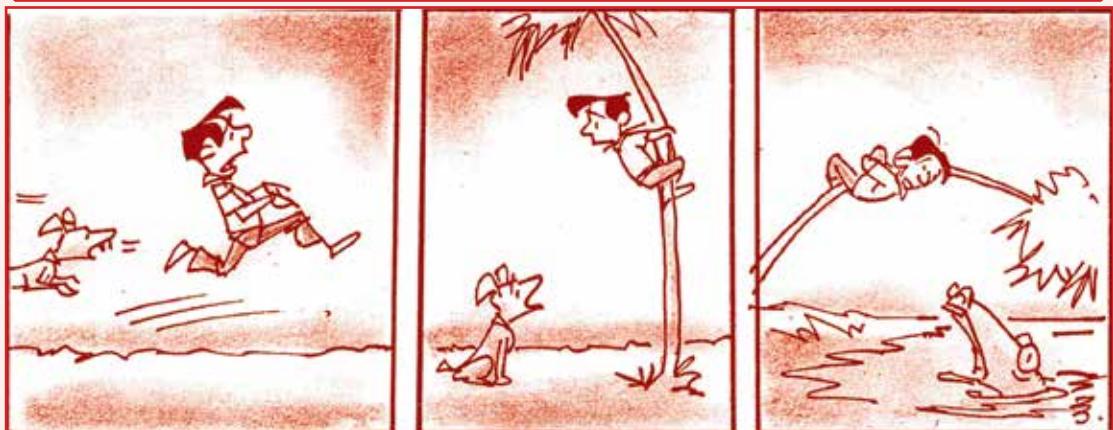
भूगोल विषयाबद्दलची भीती कमी करता येऊन भूगोल विषय अत्यंत रंजक पद्धतीने शिकता येतो. भूगोल विषयावरती संशोधक, मान्यवर, तज्ज्ञ यांची व्याख्याने आयोजित करून यांमधून मार्गदर्शन मिळू शकते. या सर्वांमधूनच भूगोल विषयाची व्याप्ती किती मोठी आहे, हे समजण्यास मदत होईल.

भूगोलदिनाचे महत्त्व फक्त एका दिवसापुरते मर्यादित न ठेवता हा विषय आपल्या रोजच्या जीवनाचा अविभाज्य भाग कसा आहे, हे जाणून घेतलं पाहिजे. तसेच मानवाने आपल्या बुद्धीचा सुयोग्य पद्धतीने वापर करून निसर्गाने जी साधन-संपत्ती भरभरून दिली आहे, तिचा विनियोग स्वतःच्या, देशाच्या व मानवाच्या प्रगतीसाठी करून घेतला पाहिजे. या नैसर्गिक संपत्तीचे संवर्धन कसे करता येईल, याकडे ही आपण सर्वांनी लक्ष दिले पाहिजे. तरच भूगोलदिन साजरा करण्याला महत्त्व प्राप्त होईल.

***

- रश्मी आस्वले
rash.aswale@gmail.com

हास्य लहरी...

- वैजनाथ दुलंगे

जाणून घ्या : त्रिकोणासन - कमरेच्या सांध्यातील विकृतींवर या आसनाचा चांगला उपयोग होतो.

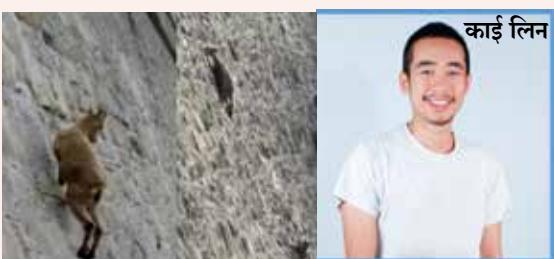
वार्षिक देणगीदार - > सौ. प्राची व श्री. शंतनु पटवर्धन, पुणे > मुद्रेबिहालकर परिवारातरफे हार्दिक शुभेच्छा!
> रेडीयन्स ए. बी. लोढा मेमोरिअल फॉंडेशन, नाशिक - यांजकडून अनेक शुभेच्छा! > सौ. संगीता कानडे, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

‘निसर्गमित्र मंडळा’ची सभा कधी चालू होते, असं कौस्तुभला झालं होतं. त्याला मिळालेली माहिती इतकी जबरदस्त होती की, कौस्तुभला कधी ती सगळ्यांना सांगतो, असं झालं होतं. या मंडळाचे सभासद कोणत्याही सजीवाविषयी किंवा निसर्गाशी संबंधित काही माहिती मिळाली की, ती सधेत सांगत असत.

कौस्तुभला प्राण्यांची आवड असल्यामुळे तो नेहमी त्याविषयीचे व्हिडीओ बघत असे. ते बघत असतानाच इटलीतील धरणाजवळच्या उभ्या भिंतीवर चढणाऱ्या पर्वतीय बकन्यांचा (Mountain Goats) व्हिडीओ बघून कौस्तुभ अचंबित झाला. (आकृती क्र. १ पाहा.) याविषयीची माहिती बघत असताना त्याच्या लक्षात आलं की, हा व्हिडीओ बघून त्यापासून प्रेरणा घेऊन ‘कृत्रिम पायाची’ निर्मिती ‘काई लिन’ (Kai Lin) या चिनी तरुणाने केली. (आकृती क्र. २ पाहा.) काई लिन हा न्यूयॉर्क येथे डिझाइनिंग शिकणारा विद्यार्थी. जेव्हा त्याने इराक आणि अफगाणिस्तानच्या युद्धातून पाय गमावलेले सैनिक आपलं पूर्ववत आरोग्य मिळविण्याकरिता कसा झगडा देतात; याविषयी वाचलं आणि त्यांची शक्ती व इच्छाशक्ती बघून ‘लिन’ प्रभावित झाला. त्यांच्याकरिता काहीतरी केलं पाहिजे असं त्याला वाटलं. रोजच्या दैनिक हालचाली आणि चालण्याकरिता कृत्रिम पाय

आकृती क्र. १

आकृती क्र. २

आम्ही पुत्र अमृताचे, आम्ही पुत्र या धरेचे | उजळून आज दावू भवितव्य मातृभूचे ||

वार्षिक देणगीदार -

- > श्री. पूनमचंद सिंघवी, लवासा, पुणे
- > श्रीमती आरती अजित पटवर्धन, पुणे
- > श्री. नागेश साने, पुणे
- > श्रीमती अस्मिता हर्षे, पुणे
- > एक हितचिंतक, पुणे
- > सौ. युतिका पटवर्धन, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

घेऊन प्रेरणा निसर्गापासून! (लेखांक ६)

पर्वतारोहण असंही!

- डॉ. नंदा हरम

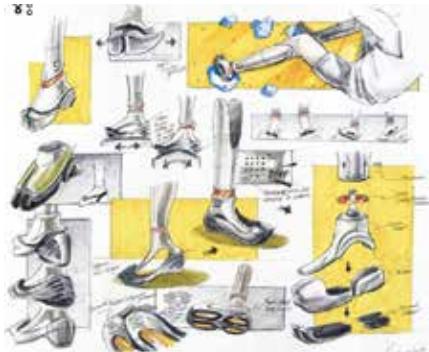

बाजारात उपलब्ध होते; पण लिनला वाटले की, त्यांना डोंगर चढण्याकरिता अनुरूप असा कृत्रिम पाय त्यांच्यासाठी तयार केला पाहिजे.

याच दरम्यान पर्वतीय बकन्यांच्या व्हिडीओमुळे त्याच्या विचारांना चालना मिळाली. त्यांची उभ्या कड्यावर चढण्याची अभूतपूर्व क्षमता बघून लिनने त्यांच्या पायाच्या रचनेचं सूक्ष्म निरीक्षण केलं. (आकृती क्र. ३ पाहा) त्याच्या लक्षात आलं की, या बकन्यांच्या खुरांची रचना विलक्षण आहे. आकृतीत दाखविल्याप्रमाणे खुरांची बाहेरची कडा कठीण असल्यामुळे कर्षण निर्माण करते. तर चढताना आतला मऊ तळव्याचा भाग शोषण्याची म्हणजेच पृष्ठभागाला धरून राहण्याकरिता दाबला जातो. दोन खडकाला धरून राहण्याकरिता दाबला जातो. दोन बोटांच्यामध्ये जागा असल्यामुळे दबावाखाली तो फाकला जातो. त्यामुळे जास्त कार्यक्षमतेने त्यावर बल दिलं जातं. छोटे उपग्रह जे आकृतीत दिसत आहेत, ते जास्तीचा आधार आणि स्थैर्य देतात.

सुरुवातीपासूनच लिनने मनाशी नक्की केलं होतं की, गिर्यारोहण करणाऱ्यांकरिता कृत्रिम पायाची रचना करायची. हे गिर्यारोहक कोणत्या तंत्राचा अवलंब करतात, त्याचा अभ्यास करायला

लिनने सुरुवात केली. त्याने अशा गिर्यारोहकांच्या मुलाखती घेऊन चढताना ते त्यांचा पाय, पायाचा घोटा आणि मांडऱ्यांचा कसा वापर करतात, हे जाणून घेतलं. त्यानंतर लिनने पर्वतीय बकन्यांच्या

आकृती क्र. ४

खुरांच्या गुणधर्माचा त्यात समावेश करण्याचा प्रयत्न केला. त्याकरिता त्याने अनेक रेखाटने केली. (आकृती क्र. ४ पाहा)

एकूण प्रक्रिया मोठी होती. त्याच्या वेगवेगळ्या पायन्या होत्या. सुरुवातीला रेखाटन, मग श्री डी मॉडेलिंग, श्री डी पॅटिंग, आवश्यक असतील तिथे खाचा तयार करणे, भागांची जुळवाजुळव व शेवटी त्याला रंग देणे. अंतिम झालेल्या नमुन्याच्या सर्व प्रक्रिया (आकृती क्र. ५ मध्ये) दाखविल्या आहेत. या संपूर्ण प्रक्रियेला लिनला जवळ-जवळ अडीच महिने लागले.

आकृती क्र. ५

● **जाणून घ्या :** पद्मासन - या आसनामुळे मानसिक शांती मिळते तसेच एकाग्रता व स्मरणशक्ती वाढते.

वार्षिक देणगीदार - > डॉ. अश्विनी जोशी, पुणे > श्रीमती स्नेहलता गणेश गढे, पालशेत, ता. गुहागर

> श्री. रघुनाथ शंकर आवटे, पुणे

> श्री. प्रशांत माने, पुणे > श्री. संकेत सुरेश पेठकर, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

आकृती क्र. ६

लिनने हा कृत्रिम पाय गिर्यारोहकांना बसवून त्यांच्याकडून अनुभव जाणून घेतले (आकृती क्र. ६ पाहा). या कृत्रिम पायाला लिनने नाव दिलं 'क्लिप्पा' (KLIPPA). हा स्वीडिश शब्द असून त्याचा अर्थ 'उभा कडा' किंवा 'मुळका' असा आहे. हा कृत्रिम पाय लिनने २०१४ साली 'जेम्स डायसन अँवर्ड' (James Dyson Award) करिता तयार केला होता. या अँवर्डकरिता तो अमेरिकेचा अंतिम स्पर्धक होता.

आता हा प्रश्न मनात येईल की, हा 'कृत्रिम पाय' बाजारात उपलब्ध झाला आहे का? तर त्याचं उत्तर 'नाही.' अजून सारं अमूर्त स्वरूपात आहे. हा पाय जर विकण्याइतपत तयार करायचा असेल तर खोलात जाऊन त्याचे बाराकावे शोधावे लागतील. कोणत्या तन्हेचं मटेरिअल वापरायचं? याचा विचार करावा लागेल. त्याचप्रमाणे एखाद्याच्या अवशिष्ट पायाला (Residual Limb) सुरक्षितपणे तो कसा जोडायचा? हे ही आव्हान पेलावं लागेल. 'ऑटो बॉख' (Otto Bock) या कंपनीनं लिनचं काम पाहिलं आहे. त्यांना त्या पायाची रचना आवडली. ते उत्पादित पुढे विकसित करण्याची त्यात क्षमता आहे, असं त्यांना वाटतं. बघू या, हे उत्पादित खच्या अर्थाने बाजारात कधी येईल?

सगळी माहिती सांगून झाल्यावर कौस्तुभ म्हणाला, 'माझ्या लक्षात आलं की, नुसंत

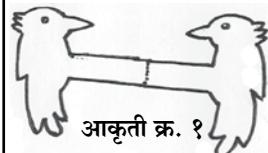

प्रभावित होऊन चालणार नाही. निसर्गात घडणाऱ्या गोष्टी अचूक असतात. आपण त्याचा अभ्यास करून त्याचं नेमकं उपयोजन (Application) कसं करता येर्इल, याचा विचार केला पाहिजे.” सगळ्यांनी टाळ्या वाजवून त्याच्या विचाराला जणू अनुमोदनच दिलं.

* * *
- डॉ. नंदा हरम
nandaharam2012@gmail.com

कृतिपाठ

- पर्वतीय बकन्यांमध्ये आढळणारे ‘खूर’ इतर कोणत्या प्राण्यांमध्ये आढळतात का? जाणून घ्यायचा प्रयत्न करा.
- पर्वतीय बकन्या आणि साध्या बकन्या यांमध्ये खुराव्यतिरिक्त काही फरक आहे का?
- पर्वतीय बकन्या एवढा जीव धोक्यात घालून उंचावर जातात. त्याचा त्यांना आणखी काही फायदा आहे का? विचार करा.

चोच मारणारा पक्षी

साहित्य : फेविकॉल, जाड दोन्याचा रीळ, जाड कागद/कार्डशीट, रिफिलचा २ सेमीचा तुकडा, कात्री, साधारण वाटाण्याच्या आकाराचे २ मणी.

- कृती :**
- सर्वप्रथम 15×9 सेमीचा कार्डशीटचा तुकडा घ्या. या कार्डशीटवर आकृती १ मध्ये दाखवल्याप्रमाणे जोड पक्ष्याचा आकार काढून तो कात्रीच्या साहाय्याने कापून घ्या.
  - आकृती क्र. २ मध्ये दाखविल्याप्रमाणे दोन पक्ष्यांच्या मध्यभागी २ सेमी रिफिलचा तुकडा फेविकॉलच्या साहाय्याने चिकटवून घ्या.
  - आता रिफिलचा तुकडा आतल्या बाजूने राहील असा कागद दुमडून दोन्ही पक्षी आतील बाजूने चिकटवून घ्या. आता हा पक्षी रंगवा. रिफिलमध्ये लांब दोरा ओवून घ्या आणि त्याच्या दोन्ही टोकांना आकृती ३ मध्ये दाखवल्याप्रमाणे मणी बांधा.
  - आता दोरा दोन्ही हातात उभ्या सरळ रेषेत ताणून धरा (आकृती क्र. ४). पक्षी चोच मारल्याप्रमाणे करत खाली खाली येतो. दोन्याचे घर्षण आणि एका बाजूला कललेले वजन यामुळे पक्षी चोच मारत खाली येतो.

(अर्विंद गुप्ता यांच्या <https://www.arvindguptatoys.com/toys/woodpecker.html>
या संकेतस्थळावरून साभार)

देशच माझा, माझी भूमी, माझे दैवत येथील व्यक्ती। हिच्यासाठी माझा कणक्षण, हिच्या कारणी माझी शक्ती ॥

वार्षिक देणगीदार -

- > श्री. राहुल पठणीटकर, पुणे
- > श्री. समीर गांधी, बैंगलूरु
- > डॉ. स्वप्नील कर्णे, पुणे
- > श्री. अजित दातार, पुणे
- > श्री. अभय गाडगीळ, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

कविता

ऋतूचक्र

फाल्गुन, चैत्रात
फुलून येतो वसंत
पानापानांत चैत्रद्य
बर्से सृष्टीला उत्संत ॥१॥

वैशाख, ज्येष्ठात
ग्रीष्माचा तडाखा
त्यातही गुलमोहर
हस्तो सारखा ॥२॥

आषाढ, श्रावणात
पावसाच्या झरी
शेत डोलते झोकात
सुख येते घरोघरी ॥३॥

भाद्रपद, आश्विनात
शरदाचे चांदणे
शोभीवंत आकाश
गाई सुरेल तराणे ॥४॥

कार्तिक, मार्गशीर्षात
हेमंताचा गारवा
हुडा, शेकोटीला चला
झांगे अवखळ पारवा ॥५॥

पौष, माघात
शिंशिराचे आगमन
पाबगळीबंतर पुढ्हा
उमलते पाचूचे बन ॥६॥

प्रत्येक ऋतूचा
आहे महिमा वेगळा
बाना रूपांतून भरे
इथे निःर्गाची शाळा ॥७॥

- एकनाथ आव्हाड
फ्लॅट नं. १, पहिला मजला,
ए विंग, शृंगारपुरे हाऊस,
चेंबूर, मुंबई 400071

हसा... हसा... हसा...

माकड आणि वाघ

एका प्राणी संग्रहालयातले एक प्रचंड माकड मेले. त्या माकडाचे कातडे पांघरून एका माणसाला त्याच्या पिंजऱ्यात बसवण्यात आले. मोबदला म्हणून त्याला दररोज चाळीस रुपये मिळायचे. एकदा ते नकली माकड उड्या मारत असताना पिंजऱ्याच्या दारातून फेकले गेले अन् सरल वाघोबांच्या पिंजऱ्यात पडले.

वाघोबाला पाहताच आपण माकड झालो आहोत, हे विसरून ते नकली माकड मोठ्याने ओरडू लागले, “धावा... धावा... वाचवा... वाचवा...”

तेवढ्यात वाघ म्हणाला, “मूर्खा बोंबलू नकोस नाहीतर तुझी अन् माझी दोघांचीही नोकरी जाईल.”

जाणून घ्या : हस्तपादासन - या आसनामुळे मैदूला चांगला रक्तपुरवठा होतो.

वार्षिक देणगीदार - > श्रीमती पुष्पा गजानन पेंद्रकर, कराड, सातारा > श्रीमती मृण्मयी कमळापूरकर, पुणे > सौ. गीतांजली अभ्यंकर, पुणे > सौ. उमा गोखले -सोमण, पुणे > कै. सौ. लीला आचवल स्मरणार्थ

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

“आपण चर्चा करतोय हे कुणाला सांगायचं नाही हं. आपण वरती गच्चीवर जाऊन बसून बोलू या म्हणजे आपण काय बोलतोय हे कुणाला कळणार नाही,” सचिनने स्वतःहून लीडर असल्याच्या थाटात सूचना द्यायला सुरुवात केली. मग अजितकडे वळून तो म्हणाला,

“अरे जित्या, तुमच्या गावात हा एवढा मोठा किल्ला, कधी तिथं जावं असं वाटलं नाही का रे तुम्हाला?”

“सच्या, तिथं म्हणे खूप दाट झाडी आहे आणि जायची वाट देखील खूप अरुंद. त्यात तिथल्या पायच्या तुटल्या आहेत. जेव्हा इंग्रजांनी आपला सगळा प्रदेश काबीज केला तेव्हा या किल्ल्याची बरीच नासधूस केली. या किल्ल्यात मोठी गुप्त गुहा आहे. एकीकढून आत शिरले की, दुसरीकडे जायचा मार्गच सापडत नाही. खूप वेगवेगळे रस्ते त्या गुहेतून पुढे जातात; असं बाबा एकदा त्यांच्या मित्रांशी बोलत असताना, ते माझ्या कानावर पडलं.”

“आणि तिथं म्हणे खूप मोठे कोळी, साप, विचू

कथा

किल्ल्यातील रहस्य (भाग २)

- सुधांशु नाईक

असतात आणि कदाचित वाघ पण दिसतो म्हणे. गावातील कोणीही तिथं मुलांना जाऊ देत नाही,” वैशू हे सांगत असताना. तिच्या चेहन्यावर भीती दिसत होती.

“एकदा आम्ही गावाला निघालो असताना मी तिथे काही जणांना गाई-म्हशी घेऊन जाताना पाहिलं आहे. तो रस्ता किल्ल्याजवळून जात असल्याने हे दिसलं,” अन्वी म्हणाली.

“तुम्ही फक्त किती घाबरला आहात हेच सांगताय. घाबरायचं काय त्यात? अरे, शाळेच्या सहलीतून आम्ही यंदा रायगड आणि प्रतापगड पाहायला गेलो होतो. कसलं

मामाच्या गावातला ‘प्रचंडगड’ पाहून सचिनच्या मनात त्या किल्ल्याविषयी कुतूहल जागं झालं. आपल्या भावंडांबरोबर बोलताना त्या किल्ल्याविषयीच्या अनेक कहाण्या/वदंता त्याने ऐकल्या. त्यातील सत्यता तपासून बघायचीच असं त्या सर्वांनी ठरवलं! त्या भावंडांचे किल्ल्यापर्यंत नेमकं कसं पोहोचायचं याचे बेत सुरू आहेत. चला आपणही ते या भागात जाणून घेऊ या...

कथेच्या शेवटी दिलेला क्यू—आर कोड स्कॅन करून कथेचा भाग १ तुम्ही परत वाचू शकाल!

मस्त वाटतं माहितेय किल्ल्यावर गेलं की!”

खाली आपण उभे असलो तर वरच्या टोकावर कुणी माणूस उभा असला, तर मुंगीइतका दिसतो. कधी कधी तेही दिसत नाही. फक्त खूप पायच्या असल्यानं चढून जाताना दमायला होतं. मात्र एकदा वर पोहोचलं की, असलं भारी दिसतं सगळं आजूबाजूला...!”

सचिनला त्याने पाहिलेला किल्ला आता आठवत होता. अचानक सचिनला काहीतरी आठवलं. तो अन्वीकडे वळून बघत म्हणाला,

“ए गुब्ब, तू काय म्हणालीस की, गाडीचा रस्ता

चढला नभी तिरंगी धवज नील चक्रधारी। ही मूर्त संस्कृती अन् हा शांतीचा पुजारी॥

वार्षिक देणगीदार - > श्री. अमित बागाईतकर, पुणे > श्री. नरेंद्र देशमुख, पुणे > डॉ. संजय गढे, धुळे > श्री. अद्वय जोशी, पुणे > श्री. जयंत कुलकर्णी, पुणे > श्री. कुतूहल लिमये, दिल्ली > श्री. मुकुंद भास्कर कुवर, बोरीवली, मुंबई

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

जो आहे तो किल्ल्याच्या जरा
जवळून जातो, बरोबर ना? त्या
रस्त्याने आपण चालत गेलो तर
किल्ला किती वेळ दिसतो?"

"अरे, बराच वेळ
दिसतो. इथून पुढे गेलं की,
मग वाण्याच्या दुकानाजवळून
डावीकडे वळायचं," ती पुढे
सांगणार तोच सचिनने तिला
अडवलं, "ए गुब्बू, लंबी
कहाणी सांगत बसू नकोस,
थोडक्यात सांग."

"काय रे तू, धड बोलू पण
देत नाहीस. जा, मी नाही काही
सांगणार," अन्वी रुसली.

"रसू नको अगं, कसं
जायचं याचा लवकर प्लॅन
करूया, म्हणून थोडक्यात
बोलूया," त्यानं तिची समजूत
काढली.

"मला नीट आठवतंय,
बघ... रस्त्यानं जाताना किल्ला
सतत डाव्या बाजूला दिसत
राहतो. एका ठिकाणी तर
मला दुसरीकडून पण किल्ल्यात
जायचा रस्ता असावा असं
वाटतं. भरपूर झाडीतून जाणारी
कच्च्या रस्त्याची तिथं वाट
आहे. मुख्य रस्ता जो डोंगरांमधून
पलीकडे तालुक्याच्या गावाकडे
उतरतो तिथून वर जाणारी ती
वाट असावी.

"अगदी बरोबर. मला
वाटलेलंच की, या किल्ल्याला
दुसरा रस्ताही असणारच; कारण
आम्ही रायगडावर गेलेलो तेव्हा
एक काका तिथं माहिती सांगत
होते, सहसा किल्ल्याला एकच
दरवाजा, वर येणारी एकच
वाट नसते. बचाव करण्यासाठी
दुसरी वाट असते. त्यामुळे या
किल्ल्याला देखील नक्कीच
दुसरी वाट असणार याची
मला खात्री आहे. तू पाहिलीस
ती हीच दुसरी वाट असणार.
तिकडूनच आपण वर जायचा
प्रयत्न करू या." सचिनने
सुचवलं.

"अरे, मी काही मुलांना

बोलताना ऐकलं की कधीकधी
रात्री किल्ल्यात उजेड दिसतो
म्हणे. त्यामुळे आम्हा मुलांना
तिथं भूत असावं असं
वाटतंय." अजित भीतीने
म्हणाला.

"अरे, भूत वगैरे काही
नसतं रे. आता तर माझी खात्री
पटत चाललीये की, किल्ल्यात
काहीतरी वेगळं आहे. आपण
सगळ्यांनी घाबरावं म्हणून
लपवायला लोकांनी या कथा
रचल्या आहेत," सचिन
म्हणाला.

"सच्या, उगीच मोठ्या
माणसाच्या स्टाइलमध्ये
काहीतरी बोलू नकोस हां. तू

जाणून घ्या : शीर्षासन - या आसनामुळे बुद्धी व स्मरणशक्ती सुधारते.

वार्षिक देणगीदार - > श्री. सचिन गाडगीळ, पुणे > श्री. अमित गढे, पुणे > श्री श्रीकृष्ण करंदीकर, पुणे
> श्री. कुंदन शिंदे, डोंबिवली > श्री. कौसुभ हळवे, पुणे > श्री. सुभाष गावडे, बोरिवली, मुंबई > श्री. अनिल रिसबूड, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

पण आमच्याएवढाच आहेस.
फक्त थोडासा मोठा आहेस
आणि तू झुरळाला, पालीला,
कोळ्याला किती घाबरतोस हे
मी अजून विसरले नाहीये हं,”
अन्वी म्हणाली.

“ए गुब्बू, मी कशालाही
घाबरत नाही. उगीच चिडवू
नकोस मला...,” असं म्हणून
तो तिला टपली मारायला
धावला आणि तेवढ्यात मामीने
सगळ्यांना, “जेवायला चला
रे...” अशी हाक मारली.

उद्या किल्ल्याजवळच्या
रस्त्यावर हिंडून यायचं, असा
गुप्त बेत करून सगळी मुलं
जेवायला धावली.

नेहमी सगळी मुलं सकाळी
उशिरा उठायची. कालच्या
चर्चेनंतर मुलांची झोप जणू
उडालेली. आज मात्र सगळे
आठच्या आत उटून बसलेले.
त्यांच्या डोक्यात फक्त
‘किल्ल्यावर जायचं’ इतकंच
होतं!

“आई, आज आम्ही घरी
आंघोळ करणार नाही. आता
नाशता करून शेतात जाणार
आहोत. विहिरीत पोहणार,
तिथंच डबे खाणार आणि
एकदम संध्याकाळी जेवायला
येणार आहोत. त्यामुळे काहीतरी

छान नाशता दे सोबत आणि
थोडं आम्हाला डब्यात भरून
दे. पोहून झाल्यावर भूक लागते
ना खूप; तेव्हा झाडाखाली
बसून डबा खाऊ,” अजितने
त्याच्या आईला सांगितलं.
आईने केलेली थालीपीठे पटापट
खाऊन, दूध पिऊन तिघं बाहेर
पडले.

अजित शेताच्या वाटेकडे
वळणार तेवढ्यात सचिन
म्हणाला, “जित्या, अरे थांब.
त्या गुब्बूला घ्यायचं आहे ना.
तिला विसरलास तर ती नंतर
फाडून खाईल आपल्याला.
चल तिच्याकडे जाऊ,” तिघं
पलीकडच्या गल्लीत असलेल्या
अन्वीच्या घरी गेले. ती पण
नाशता करत होती. बाहेरूनच
सचिन ओरडला, “ए गुब्बू,
आवर गं पटकन. लवकर जाऊ
या.”

तिनं पराठ्याचा उरलेला
तुकडा पटकन तोंडात कोंबला
आणि ते सगळेजण बाहेर पडले.

घरात सर्वांना सांगितलं
आहे तर थोडंसं पोहायचं आणि
मग किल्ल्याकडे सटकायचं असं
त्यांनी ठरवलेलं.

सगळे शेतात पोहोचले.
विहिरीला भरपूर पाणी होतं.
विहीर तुडुंब पाण्याने भरली

होती. पंपाने पाणी बाहेर पाटात
सोडलं होतं. रामूकाका त्यांच्या
शेताची सगळी कामं बघायचे.
ते देखील तिथंच होते.

‘मुलं आज येणार आहेत,’
ही गोष्ट त्यांना मामाने कळवली
होती. त्यांनी छान पेरू काढून
ठेवले होते.

“बाळांनो, ताजं ताजं पेरू
काढलं हायेत तुमच्यासाठी.
बसून खावा मजेत.”

“काका, आम्ही
आधी पोहतो. मग खाऊ,”
मुलांनी अजिबात वेळ न
घालवता पाण्यात उड्या
मारल्या. सगळ्यांना पोहायला
आवडायचं. पण आज त्यांचं
लक्ष पोहण्यात नव्हतं. थोडावेळ
पोहून सगळे वर आले.
रामूकाकांनी दिलेले पेरू गट्टम
केले आणि तिथून निघाले ते
थेट गडाकडे...!

(क्रमशः)

* * *

- सुधांशु नाईक
द्वारा स्वाती गुणे
३०१/३०२, संकल्प श्रीनिधी अपार्टमेंट,
विशाळगडकर कंपाऊऱ, बावडा रस्ता,
कोल्हापूर 416003

अवश्य वाचा :
किल्ल्यातील रहस्य
भाग १

तनूमनात एक ध्यान, प्रिय महान हिंदुस्थान। हिंदुस्थान, हिंदुस्थान, हिंदुस्थान, हिंदुस्थान ॥

वार्षिक देणगीदार -> श्री. अतुल निवसरकर, पुणे > श्री. केदार वसंत जोशी, पुणे > श्री. विजय कुलकर्णी, पुणे > श्री. समीर रिसबूड, पुणे
> श्री. अनिलद्व जोगळेकर, पुणे > श्री. रवींद्र गजेंद्रगडकर, पुणे > श्री. सुहास जोशी, पुणे > श्री. संतोष साठम, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

असं म्हणतात की, अर्थकारण आणि भौगोलिक राजकारण हे एकमेकांशी निगडित आहेत आणि हातात हात घालून जातात. आज जागतिक परिस्थिती अशी काही झालेली आहे की, जगावर एका किंवा दोन अशा राष्ट्रांचे पूर्णपणे प्रभुत्व असं नाही. जगात अमेरिका, चीन, जपान, रशिया यांसारखे बलाढ्य देशसुद्धा सर्व निर्णय एकहाती घेऊ शकत नाहीत. अशा परिस्थितीत भारताचे स्थान आणि भूमिका समजून घेण अत्यंत आवश्यक आहे. भारताने स्वातंत्र्योत्तर काळात ‘अलिप्ततावादाची’ भूमिका घेतली आणि ती सिद्ध करून दाखवली. परंतु बदलत्या काळात आणि परिस्थितीमध्ये भारताने एक नवीन मार्ग जोपासला आहे. भारताची भूमिका ही सामूहिक नेतृत्वाची व बहुपक्षीय संबंधांची ज्याला multialignment असं म्हणतात, अशी झाली आहे. हेच भारताने G20 मध्येसुद्धा सिद्ध केलं आहे.

आज जगातल्या कुठल्याही प्रश्नावर भारताच्या भूमिकेकडे जगाचं लक्ष असतं. विकसनशील देशांना ‘ग्लोबल साऊथ’ असे म्हणतात. (भारत, ब्राजील, पाकिस्तान, इंडोनेशिया, चीन, नायजेरिया, मेक्सिको इ. उष्ण कटिबंधाच्या जवळच्या अशा १३८ देशांचा समावेश) त्यातील देशांना पण भारत हाच सर्वात जवळचा प्रवक्ता वाटतो. ग्लोबल साऊथचे नेतृत्व त्यातील बहुतांश देशांना चीनला द्यायचं नाहीये.

या पाश्वर्भूमीवर G20 चे अध्यक्षपद स्वीकारून भारताने जगाला एक नवीन संदेश दिला आहे - ‘भारतसुद्धा जागतिक पातळीवर नेतृत्व करू शकतो!’

अनौपचारिक व्यासपीठाद्वारा विकसनशील देशातील उद्योग व अर्थव्यवस्थेला अधिक चालना

भारत आणि G20

- समीहन मेहेंदले

G20 ची सुरुवात १९९९ च्या आशियाई आर्थिक आपल्तीच्या वेळेस झाली. G7 चा विस्तार करून आशियाई देशांना त्यामध्ये सामील केलं गेलं. १९९९ मध्ये G20 ची स्थापना जागतिक आर्थिक प्रश्न सोडवण्यासाठी झाली. जगातील ६५% लोकसंख्या या G20 देशांमध्ये राहाते. नुकतेच या G20 मध्ये भारताने अध्यक्षपद भूषिविले होते. यावेळी भारताने काय भूमिका मांडली हे जाणून घेऊ या प्रस्तुत लेखामधून...

देण्यासाठी विकसनशील देशांचे अर्थमंत्री व सेंट्रल बँकांचे गव्हर्नर यांच्यात विचारांचे आदान प्रदान व समन्वय व्हावा यासाठी G20 फोरमची स्थापना केली. २००८-०९ च्या जागतिक मंदीपासून G20 देशांच्या पंतप्रधानांसह राष्ट्रप्रमुखसुद्धा बैठकांमध्ये सामील व्हायला लागले. त्यापूर्वी फक्त देशांचे प्रवक्तेच व अर्थमंत्री या बैठकांना उपस्थित राहायचे!

G20 या मंचाने अर्थकारण, वित्त आणि अर्थव्यवस्था व त्यात असलेल्या समस्या यांची चर्चा व त्यावर महत्वाचे निर्णय घ्यायला सुरुवात केली. इंडोनेशिया येथील बाली शहरामध्ये भारताला नोव्हेंबर २०२२ मध्ये G20 चे अध्यक्षपद दिले

जाणून घ्या : मार्जरी आसन - या आसनामुळे पाठीचा कणा लवचिक राहतो.

वार्षिक देणगीदार -

- > सौ. गौरी उदय जोशी, सातारा > सौ. कस्तुरी व श्री. आदित्य मोडक, मुंबई > श्री. राहुल नांगरे, दिल्ली
- > श्री. अतुल कुलकर्णी, पुणे - श्रीमती सुशीलाताई कुलकर्णी यांचे स्मरणार्थ > श्री. मयुरेश सोहनी, अहमदाबाद

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

गेले. G20 ची अठरावी शिखर परिषद ८ आणि ९ सप्टेंबर २०२३ रोजी प्रगती मैदानातल्या 'भारत मंडपम्' या भव्य इमारतीत संपन्न झाली. भारताने जे G20 चं आयोजन केलं त्याचं बोधवाक्य होतं, 'वसुधैव कुटुंबकम्' (एक धरती, एक परिवार, एक भविष्य या सूत्रावर आधारित!) आणि हेच आपण दर्शविलेसुद्धा.

नवी दिल्ली समिट हे चर्चासत्र झालं, त्यातले काही मुद्दे जाणून घेऊ.

यामध्ये खास लक्ष्य हे पर्यावरणविषयक ध्येयांवर होतं आणि मा. प्रधानमंत्री श्री. नरेंद्र मोदींनी 'LiFE' म्हणजे 'Lifestyle for Environment' या संकल्पनेचा प्रचार केला.

भारताने काही कृतिकार्यक्रम (Action Plan) बनवला आहे. अक्षय संसाधनांचे (Renewable resources) प्रमाण तिप्पट करणं, हे एक ध्येय भारताने समोर ठेवलं आहं. त्याचबरोबर ग्रीन हायड्रोजन व त्यातील संशोधनाला प्रोत्साहन दिलं आहे.

डिजिटल पब्लिक इक्रास्ट्रक्चर (DPI) 'UPI' (युनिफाइड पेमेंट इंटरफेस) आधार, कोविन (Cowin) - (कोविड व्हॉक्सिन इंटेलिजन्स नेटवर्क) असे वेब पोर्टल अशा सर्व प्रकारच्या तंत्रज्ञानासाठी जागतिक पातळीवर सहयोगासाठी भारताने १६ देशांच्या ५० DPI चा एक संग्रह तयार केला आहे. त्यायोगे आपण नवीन तांत्रिक युगाकडे वाटचाल केली आहे.

भारतभर सुरु असलेल्या G20 अंतर्गत बैठका व कार्यक्रम देशभरातल्या सर्व राज्यांमध्ये व केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये झाल्या, अगदी काशमीर आणि अरुणाचल प्रदेशमध्ये सुद्धा! असं करून भारताने जगाला संदेश दिला आहे की, भारत हा अखंड देश आहे अणि शत्रू देशांनी त्याच्या

जमिनीवर ताबा घ्यायचा प्रयत्न केला तर भारत एकसंधपणे उभा आहे.

आफ्रिकन युनियनला G20 मध्ये स्थान देऊन भारताने आफ्रिकेशी असलेले राजनैतिक परराष्ट्रीय संबंध अजून बळकट केले आहेत.

G20 च्या नियोजनकर्त्या देशाला G20 बाहेरच्या काही देशांना खास आमंत्रित म्हणून बोलवता येतं. त्यात बांगलादेश, सिंगापूर, संयुक्त अरब अमिराती मधील देश अशा देशांना बोलावून भारताने आंतराष्ट्रीय पातळीवर त्यांच्याशी असलेले संबंध अधिक चांगले केले आहेत. मात्र सर्वांत महत्त्वाचं म्हणजे भारताने IMEC अर्थात 'India - Middle East - Europe Economic Corridor' ची पायाभरणी केली आहे. भारताच्या नेतृत्वाखाली संयुक्त अरब अमिरातीमधील देश, इस्लाइल आणि युरोपला जलमार्गाने आणि रेल्वेने जोडणारा हा असा एक व्यापाराचा मार्ग चीनच्या 'Belt and Road Initiative' ला प्रतिस्पर्धी ठरेल.

त्यामुळे फक्त व्यापारावरच नाही तर पुरवठा साखळी (सप्लाय चेन) वरील नियंत्रणदेखील भारताच्या हातात राहील. अगदी युद्ध परिस्थितीमध्ये IMEC चा पुरेपूर वापर करता येईल.

G20 चं कौतुक हे सर्वांनीच केलं आहे. भारतीय संस्कृती, क्षमता व सॉफ्ट पॉवर अवघ्या जगाला कळून चुकलेली आहे. भारत हा फक्त 'ग्लोबल साऊथ'चा प्रवक्ता नव्हे; तर 'विश्वगुरुं' बनेल हे सर्वांचेच स्वप्न आहे. हे स्वप्न हळूहळू साकार होत आहे. २०२३ ची ही G20 परिषद त्याच वाटचालीतला एक मैलाचा दगड ठरली आहे.

- समीहन मेहेंदले

sameehan.mehendale@gmail.com

एकजीव उमदे व्हावे, जनजीवन गावोगावी | या माझ्या भारतदेशी सुखस्वप्ने फुलुनी यावी ||

वार्षिक देणगीदार - > श्री. किशोर पंडित, चैंबूर, मुंबई > श्री. उदय परांजपे, पुणे > श्री. सुजित उपाध्ये, पुणे > श्री. सतिशचंद्र गोरे, पुणे > श्री. शिवप्रसाद आगटे, पुणे > वाच. अजित कानिटकर, पुणे > श्री. ऋषिकेश कुलकर्णी, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर पौष शके १९४५

ज्ञान प्रबोधिनी – छात्र प्रबोधनतर्फे नावीन्यपूर्ण वर्गोदिदिष्ट स्पर्धा – १

सौर पौष शके १९४५/जानेवारी २०२४ या महिन्यासाठी

कृतज्ञता पत्रे

- समाजात विविध प्रकारे योगदान देणाऱ्या व्यक्तींप्रती कृतज्ञता/आदरभाव व्यक्त करण्यासाठी संक्रांतीच्या निमित्ताने तिळगूळ व कृतज्ञता पत्र देऊन आभार व्यक्त करावेत.
- ही कृतज्ञता पत्रे विद्यार्थ्यांनी स्वतः तयार करावीत व ती सजवावीत.
- वर्गांने मिळून किमान १० वेगवेगळ्या क्षेत्रातील व्यक्तींना कृतज्ञता पत्रे द्यावीत.
- विद्यार्थी संख्येनुसार उद्दिष्ट तक्ता, स्पर्धेचे नियम व अन्य तपशील यासाठी बाजूचा क्यू-आर कोड स्कॅन करा.

गुगल फॉर्म

स्पर्धेच्या अटी व तपशील पाहाण्यासाठी स्कॅन करा.

उत्कृष्ट ३ वर्गांना बक्षिसे प्रत्येकी रु. १०००/- चे! (पुस्तकरूपाने)

अटी पाळून उद्दिष्ट पूर्ण करणाऱ्या सर्व वर्गांना इ-प्रमाणपत्रे पाठवली जातील.

स्पर्धेत सहभागी होण्यासाठी ५ फेब्रुवारीपूर्वी वरील वर्गोदिदिष्ट पूर्ण करून गुगल फॉर्म भरा!

सौर कार्तिक शके १९४५/नोव्हेंबर २०२३ वर्गोदिदिष्ट स्पर्धा निर्णय

नोव्हेंबर : ५० कथाकथने या स्पर्धेत एकूण ४ शाळांमधील ५ वर्ग सहभागी

विजेते वर्ग व शाळा पुढीलप्रमाणे – * इ. ९ वी महाराणी राधाबाई माध्यमिक व उच्च माध्यमिक प्रशाला, गढहिंगलज, कोल्हापूर * इ. ७ वी अ, द्रविड हायस्कूल, वाई, सातारा

विजेत्या वर्गांना प्रत्येकी रु. १०००/- ची बक्षिसे (पुस्तकरूपाने)

याशिवाय... श्री. दादामाहाराज नाटेकर पंचकोषाधारित विद्यालय, गुरुकुल, चिखली, पुणे या शाळेतील इ. ७ वी व परशुराम विद्यामंदिर गगनबाबाडा, कोल्हापूर या शाळेतील इ. ८ वी या २ वर्गांनी नोव्हेंबर महिन्याच्या स्पर्धेत उत्तम कामगिरी केली आहे. परंतु आधीच तीन वेळा बक्षीस मिळवले असल्याने हा वर्ग फक्त महाबक्षिसाच्या स्पर्धेसाठी पात्र आहे.

सर्वांचे मनापासून अभिनंदन!

श्री. विपिन अदवंत यांच्या देणीतून या स्पर्धेची बक्षिसे देण्यात आली आहेत.

छात्र प्रबोधनतर्फे त्यांना मनःपूर्वक धन्यवाद!

छात्र प्रबोधन मासिकाच्या
वर्गणीत ५०% सवलत

शाळांनी / केंद्रांनी

किमान २५ सभासदांची
वार्षिक वर्गणी भरावी!

(वार्षिक वर्गणी रु. ३०० ऐवजी
रु. १५० रुपये असेल)

दरमहा अंकांचा गढठा

आपल्या गावात पाठवला जाईल.

आजच

मासिकाचे सभासद व्हा!

प्रतिसादी वाचकवीर व्हा... (वर्ष २४/४)

अंक बारकार्डीने वाचत व अंकातील साहित्याचा आनंद घेत दि. १५ फेब्रुवारी २०२४ पर्यंत

अंकातील प्रश्नांची उत्तरे लिहून छात्र प्रबोधनकडे पाठवा... बक्षीस मिळवण्याची प्रत्येकाता संधी!

- गणेशला लेखकाकडून कशाप्रकारे प्रेरणा मिळाली? (संदर्भ : कथा - प्रेरणा)
- 'भूगोलदिन' कोणत्या दिवशी साजरा केला जातो व त्याची कारणे कोणती?
- मुलांनी कोणता गुप्त बेत आखला? (संदर्भ : कथा - किल्ल्यातील रहस्य)
- सृष्टीतील कोणते उदाहरण देऊन 'संक्रमण'ची संकल्पना लेखकाने मांडली आहे?
- गिर्यारोहणासाठी अनुरूप अशा कृत्रिम पायांची रचना कशामुळे सुचली? (संदर्भ : लेखमाला-घेऊ प्रेरणा निसर्गापासून)

हे मासिक ज्ञान प्रबोधिनी या संस्थेच्या मालकीचे असून मुद्रक, प्रकाशक व संपादक श्री. महेन्द्र सेठिया यांनी राष्ट्रीय सौर ११ पौष, शके १९४५, १ जानेवारी, २०२४ या दिवशी प्रकाश ऑफसेट, C2, पर्वती टॉवर्स, पुणे - ९ येथे छापून, ज्ञान प्रबोधिनी, ५१०, सदाशिव पेठ, पुणे - ३० येथून प्रसिद्ध केले.

This magazine is owned by Jnana Prabodhini and is printed by Printer, Publisher and Editor
Shri. Mahendra Sethiya, on Rashtriya Sour 11 Pousha Saka 1945/1st January 2024, printed at
Prakash Offset, 82, Parvati Towers, Pune - 9 and published at Jnana Prabodhini, 510 Sadashiv Peth, Pune 30

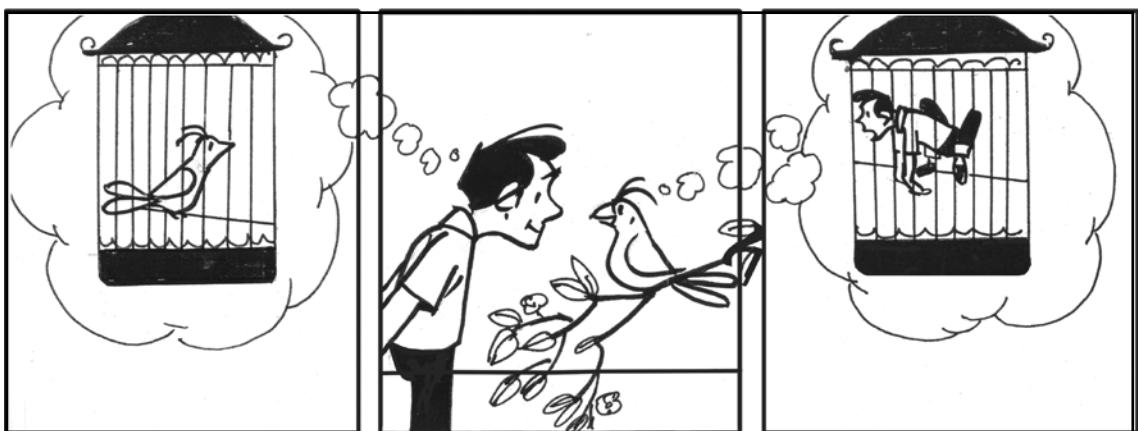

हक्सच्या केषा

प्राथमिक शाळेत पौष्टिक आहार
कंपलसरी केला, तेहाच काही
विषय वाढणार हे माझ्या लक्षात
आल होतं!!

चित्रकार : प्रशांत कुलकर्णी

चित्रकार : वैजनाथ दुलंगे

सौर दिनदर्शिका
शके १९४५

सौर पौष मास	जानेवारी २०२४
सो.	पौ. ११ १
मं.	१२ २
बु.	१३ ३
गु.	१४ ४
शु.	१५ ५
श.	१६ ६
र.	१७ ७
सो.	१८ ८
मं.	१९ ९
बु.	२० १०
गु.	२१ ११
शु.	२२ १२
श.	२३ १३
र.	२४ १४
सो.	२५ १५
मं.	२६ १६
बु.	२७ १७
गु.	२८ १८
शु.	२९ १९
श.	३० २०
र.	मा. १ २१
सो.	२ २२
मं.	३ २३
बु.	४ २४
गु.	५ २५
शु.	६ २६
श.	७ २७
र.	८ २८
सो.	९ २९
मं.	१० ३०
बु.	११ ३१

कुमारांच्या कुंचल्यातून साकारलेले चित्र!

- चि. आर्य अघोर (इ. ९ वी), ज्ञान प्रबोधिनी प्रशाला, पुणे

सभासदांनी आपले व्हॉट्सॅप संपर्क क्रमांक कळवले नसल्यास ९०९१९६९४४५ या भ्रमणभाषवर लवकरात लवकर कळवावे. म्हणजे सभासदांशी वेळोवेळी संपर्क साधता येईल. स्पर्धा, उपक्रम, व्याख्याने, नवीन प्रकाशने यांची माहिती पोहोचवता येईल.

छात्र प्रबोधनद्वारा प्रकाशित दिनदर्शिकेतील जानेवारी महिन्याचे पान पाहाण्यासाठी क्यू आर कोड स्कॅन करा!

संपर्क पत्ता :

छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी
५१० सदाशिव पेठ, पुणे ४११०३०
(०२०) २४२०७ १७४/१७५
www.chhatraprabodhan.org
ई-मेल : chhatraprabodhan@jnanaprabodhini.org

वार्षिक वर्गणी : ₹ २५०/-
ऑनलाइन वर्गणी भरण्यासाठी व
पुस्तक खरेदीसाठी :
www.jpprakashane.org

प्रिय पोस्टमन,

हा अंक तुम्ही आमच्या लाडक्या मुलामुलींपर्यंत पोहोचवून फार मोठं काम करत आहात. मुलमुली या मासिकाची फार आतुरतेने वाट पाहत असतात. मासिक वेळेवर मिळाले नाही अथवा मिळालेच नाही तर ती नाराज होतात, त्यांचा तुमच्यावरचा अन् अमच्यावरचाही विश्वास कमी होतो. असे झालेले तुफ्फालाही निश्चितच आवडणार नाही. हो ना!

तेव्हा हे मासिक खात्रीशीरणे, विनाविलंब शेजारच्या (→) पत्त्यावर द्यावे, ही आग्रहाची, प्रेमल विनंती.

तुमचा-संपादक, छात्र प्रबोधन

सौर
दिनदर्शिकेचा
वापर
जस्तर करा.